

Paula Álvarez Abrio

**L'ENSENYAMENT DE RELIGIÓ A LES ESCOLES PÚBLIQUES.
ESPECIAL ATENCIÓ A LES RELIGIONS MINORITÀRIES**

TREBALL DE FI DE GRAU

dirigit per la Sra. Neus Oliveras Jané

Grau de Dret

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Tarragona

2014

ÍNDEX

Relació d'abreviatures	5
1. Introducció	7
2. La llibertat religiosa com a dret fonamental	9
2.1 Noció de llibertat religiosa.....	9
2.2 Objecte i contingut.....	11
2.3 Principis.....	14
2.4 Titulars.....	20
2.5 Límits.....	22
2.6 Garanties.....	26
3. Dret a l'ensenyament religiós a les escoles	27
3.1 Introducció.....	27
3.2 Noció del dret a l'ensenyament religiós.....	29
3.2.1 Configuració jurídica i contingut del dret.....	31
3.2.2 Titulars.....	34
3.3 Normativa estatal.....	38
3.3.1 Llei Orgànica de Llibertat Religiosa.....	38
3.3.2 Llei Orgànica d'Educació.....	38
3.3.3 Llei Orgànica del Dret a l'Educació.....	40
3.3.4 Acords.....	41
3.4 Normativa catalana.....	45
4. Aplicació del dret a l'ensenyament a les escoles públiques	47
4.1 Introducció.....	47
4.2 Normativa aplicable.....	48
4.3 Determinació del currículum.....	50
4.4 Estatut jurídic dels professors.....	51
4.5 Assignatures alternatives a l'assignatura de religió.....	56
4.6 Situació de les confessions minoritàries.....	57
4.6.1 Religió evangèlica.....	57

4.6.2 Religió jueva.....	58
4.6.3 Religió islàmica.....	59
5. Conclusions.....	63
6. Annexos.....	67
6.1 Annex I. Dades del Departament d'Ensenyament.....	67
6.2 Annex II. Dades del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.....	71
7. Fonts d'informació.....	73
7.1 Bibliografia.....	73
7.2 Recursos d'internet.....	74
7.3 Revistes.....	75
7.4 Legislació.....	76
7.4.1 Europea.....	76
7.4.2 Espanyola.....	76
7.4.3 Catalana.....	78
7.5 Jurisprudència.....	78
7.6 Entrevistes.....	80

Relació d'abreviatures

BOE: Boletín Oficial del Estado

CE: Constitució Espanyola

CEC: Consell Evangèlic de Catalunya

CIE: Comissió Islàmica d'Espanya

DOGC: Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya

EAC: Estatut d'Autonomia de Catalunya

FCJ: Federació de Comunitats Jueves d'Espanya

FEREDE: Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya

FJ: Fonament Jurídic

LODE: Llei Orgànica del Dret a l'Educació

LOE: Llei Orgànica d'Educació

LOLR: Llei Orgànica de Llibertat Religiosa

MECD: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte

RD: Reial Decret

SSTC: Sentències del Tribunal Constitucional

STC: Sentència del Tribunal Constitucional

TC: Tribunal Constitucional

UCIDE: Unió de Comunitats Islàmiques d'Espanya

1. INTRODUCCIÓ

Vivim en una societat multicultural, on persones de tot el món conviuen juntament. Degut a aquesta situació, ens trobem amb que persones amb diferents religions conviuen juntes a la mateixa societat, i es poden presentar alguns conflictes pel que fa a la convivència d'aquestes i al tractament que reben per part de l'Estat.

Amb aquest treball el que es pretén és analitzar si es produeix una efectiva aplicació del dret a l'ensenyament religiós del que gaudeixen totes les persones, però centrant-nos específicament en les religions minoritàries amb les quals l'Estat ha subscrit acords de cooperació: religió evangèlica, religió jueva i religió islàmica.

La finalitat és poder concloure si es respecten els drets de les religions minoritàries a les escoles públiques, en relació amb els articles 16 i 27.3 de la Constitució, centrant-nos únicament en la situació d'aquestes a Catalunya, donat que, com veurem més endavant, la competència és compartida amb l'Estat, i és la Generalitat qui valora si s'ha d'impartir aquesta assignatura o no.

He volgut analitzar únicament les religions minoritàries ja que no hi ha cap mena de dubte de que a les escoles s'imparteix, o al menys s'ofereix, l'assignatura de religió catòlica. Quan estudiava a primària i a secundària, tothom cursava religió catòlica, només dues o tres persones escollien l'alternativa a aquesta assignatura, però mai vaig saber de ningú que hagués cursat una altra assignatura. Per això, un cop a la universitat vaig estudiar els acords de cooperació amb les diferents confessions i vaig poder veure que les religions minoritàries també gaudien del dret regulat a l'article 27.3 CE en base a l'articulat de cadascun dels seus acords, se'm va quedar el dubte de si efectivament s'impartia aquesta assignatura o no; aprofitant doncs la línia temàtica de llibertat religiosa, considero que és una bona ocasió per comprovar aquesta normativa i la seva transposició a la vida real.

La metodologia emprada per arribar a les conclusions oportunes ha consistit en consultar manuals, articles doctrinals, jurisprudència i analitzar la legislació. A més a més, també he realitzat les entrevistes oportunes al Departament d'Ensenyament, a la Direcció General d'Afers Religiosos i amb les diferents confessions.

L'esquema d'aquest anàlisi consisteix primer en explicar què és el dret a la llibertat religiosa, en tant que dret fonamental, explicant les característiques dels drets fonamentals i concretant en la llibertat religiosa, dret del qual deriven els Acords de cooperació que l'Estat manté amb les confessions religioses i, arran del qual, es va poder redactar l'article que garanteix el dret a un ensenyament religiós.

Posteriorment, em centro en la regulació del dret a l'ensenyament religiós, tant als Acords de cooperació com amb tota la normativa que regula l'ensenyament, a l'Estat espanyol i a Catalunya.

Per últim, s'analitza la implantació d'aquesta normativa i l'efectiva (o no) aplicació del dret del que gaudeixen les religions minoritàries a poder rebre ensenyament religiós de la seva confessió a les escoles.

Un cop consultada i analitzada tota la informació de la que he disposat, he constatat que de la religió catòlica hi ha molta informació de tots els aspectes possibles a regular pel que fa a l'ensenyament religiós, però no pel que fa a les confessions minoritàries, cosa que ha complicat poder analitzar certs aspectes.

A més a més, hi ha poques dades pel que fa a la impartició d'ensenyament religiós a les escoles, i per poder trobar-la s'ha de demanar al Departament d'Ensenyament o al Ministerio de Educación; també m'he posat en contacte amb responsables de les diferents confessions, que d'una manera o altra han ajudat a recopilar informació sobre la implantació de l'assignatura de religió a Catalunya, tot i que la informació facilitada en alguns punts es contradiu amb la de l'Administració Pública.

Aquestes contradiccions han comportat una dificultat a l'hora de poder saber quina és la realitat existent, ja que si des de les diferents parts hi ha contradiccions, és molt complicat poder analitzar efectivament la situació de les confessions minoritàries. De totes maneres, he intentat fer una aproximació amb totes les dades consultades, que ens ajudaran a fer-nos una idea de quina és la situació de l'assignatura de religió per les confessions minoritàries amb les que l'Estat ha subscrit acords de cooperació.

2. LA LLIBERTAT RELIGIOSA COM A DRET FONAMENTAL

2.1 Noció de llibertat religiosa

El dret a la llibertat religiosa es troba regulat a l'article 16 CE i a la Llei Orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa (LOLR).

Al trobar-se regulat a la Constitució, i concretament a la Secció I, del Capítol II, del Títol I, podem dir que es tracta d'un dret fonamental.

Per tal de definir què s'entén com a dret fonamental, podem partir d'una doble noció.

D'una banda, gaudeix una noció formal, i entenem com a dret fonamental aquell dret que es troba recollit a la Constitució Espanyola, Secció I, del Capítol II, del Títol I. Pot haver-hi aquí una certa confusió, donat que el Títol I de la CE s'anomena "*De los derechos y deberes fundamentales*", donant la sensació de que es consideren fonamentals tots els drets recollits en aquest títol. Però la jurisprudència del Tribunal Constitucional, ha vingut considerant fonamentals només els que es troben recollits a la Secció I del Capítol II, ja que tant l'article 53.2 CE (recurs d'empara mitjançant un procediment preferent i sumari) com l'article 81.1 CE (reserva de llei orgànica) donen un "concepte" del què s'ha d'entendre com a dret fonamental. L'article 53.2 es refereix explícitament als drets reconeguts a l'article 14 i la Secció I del Capítol II. L'article 81.1, a la seva vegada, al parlar de les matèries que s'han de regular mitjançant llei orgànica, es refereix als "drets fonamentals i llibertats públiques", i aquesta és la rúbrica emprada a la Secció I del Capítol II¹.

Pérez Luño ens dóna un concepte de drets fonamentals:

Aquells drets humans garantits per l'ordenament jurídic positiu, en la major part dels casos en la seva normativa constitucional, i que acostumen gaudir d'una tutela reforçada².

D'altra banda, té una noció material. La noció material és el contingut del que gaudeixen els drets fonamentals, la funció del dret en una societat liberal i democràtica.

Pérez Luño ho defineix com:

El conjunt de facultats i institucions que en cada moment històric concreten les exigències de la dignitat, la llibertat i la igualtat humanes³.

Els drets fonamentals inclouen drets subjectius de defensa dels individus enfront l'Estat i garanties institucionals.

¹ STC 160/1987, 27 d'octubre, FJ 2. Resol recurs d'inconstitucional promogut pel Defensor del Poble contra la Llei 48/1984 d'objecció de consciència.

² PÉREZ LUÑO, A.E. *Los derechos fundamentales*. Madrid: Tecnos, 1993, 5a Ed., p. 46.

³ PÉREZ LUÑO, A.E. *Los derechos...* Op.Cit. p. 46.

Al llarg de la seva jurisprudència del TC sobre aquesta matèria, ha donat als drets fonamentals una doble vessant:

- Per una banda, són drets subjectius dels individus ja que els garanteixen, a banda dels drets dels ciutadans, un estatus jurídic o una llibertat en l'àmbit de la existència. Actuen com a garanties de la llibertat individual. Els atorguen un conjunt de facultats i potestats que garanteixen la seva llibertat com a persones. Així es desprèn de la STC 64/1988, de 12 d'abril.
- Per altra banda, són elements essencials de l'ordenament jurídic objectiu de la comunitat que viu a Espanya, ja que la comunitat es configura com un àmbit de convivència humana, justa i pacífica. Compleixen una funció unificadora de l'ordenament jurídic, el qual doten dels seus continguts bàsics, tot establint una relació entre els individus i l'Estat.

La llibertat religiosa també gaudeix d'aquesta doble vessant: una dimensió objectiva, que comporta la neutralitat dels poders públics; i una dimensió subjectiva, que comporta un claustre íntim de creences i poder actuar d'acord amb les seves conviccions⁴.

En conclusió, podem dir que són drets fonamentals aquelles que, respecte de l'article 53 CE, es troben regulats a la norma constitucional i estan dotat del grau màxim de protecció de l'ordenament jurídic, és a dir, aquelles garanties que es preveuen per la seva protecció al llarg de la constitució, com ara, la tutela judicial efectiva, el recurs d'empara davant el Tribunal Constitucional, la garantia del contingut essencial, la reserva de llei orgànica i la protecció de la reforma agreujada de la Constitució.

Pel que fa a la llibertat religiosa, l'article 16 CE es divideix en tres apartats: al primer apartat es garanteix «la llibertat religiosa i de culte dels individus i les comunitats, sense més limitació, en les seves manifestacions, que la necessària pel manteniment de l'ordre públic protegit per la llei»; al segon apartat es reconeix la garantia de no ésser obligat a declarar sobre la religió; i al tercer apartat es regula l'aconfessionalitat de l'Estat i les relacions de cooperació d'aquest amb les confessions religioses.

Sobta, en el tercer apartat, la referència explícita a la religió catòlica, i com les altres s'engloben en el terme "altres confessions". Això pot comportar desavantatges per la resta de confessions que conviuen al territori espanyol, i veurem més endavant l'especial desavantatge que pateixen en el dret a l'ensenyament religiós a les escoles.

⁴ STC 154/2002, de 18 de juliol, FJ 6.

La STC 154/2002⁵, de 18 de juliol, al FJ 6 ha manifestat que:

Este reconocimiento de un ámbito de libertad y de una esfera de agere licere lo es “con plena inmunidad de coacción del Estado o de cualesquiera grupos sociales” y se complementa, en su dimensión negativa, por la prescripción del art. 16.2 CE de que “nadie podrá ser obligado a declarar sobre su ideología, religión o creencias”

Per tant, la llibertat religiosa comporta plena immunitat de coacció per part de qualsevol altre, i la no obligació a declarar sobre la pròpia ideologia, religió o creences.

Calvo Espiga defineix el dret a la llibertat religiosa com «la facultat de cada ciutadà per exigir de l'Estat la garantia jurídica a l'hora de l'exercici de la seva llibertat religiosa»⁶.

El dret a la llibertat religiosa es configura com el dret a professar una religió, privada i públicament, excloent-se qualsevol ingerència de l'Estat, amb eficàcia *erga omnes*, és a dir, és efectiu davant dels poders públics i davant de terceres persones.

Així doncs, el dret a la llibertat religiosa comporta, d'una banda un àmbit de llibertat amb plena immunitat de coacció, i d'altra banda que ningú pot ser obligat a declarar sobre la seva ideologia, religió o creences.

2.2 Objecte i contingut

L'objecte dels drets fonamentals és aquell àmbit de llibertat garantit per la Constitució, el bé jurídic que es protegeix. Hi ha autors que també consideren que l'objecte és l'esfera vital de l'individu que en resulta protegida⁷.

⁵ STC 154/2002, de 18 de juliol, que resol un recurs d'empara per vulneració del dret a la llibertat religiosa, presentada per uns pares que van ésser condemnats penalment, donat que per la seva religió – Testimonis de Jehovà- es van negar a que el seu fill rebés una transfusió de sang, necessària per seguir amb vida. El jutjat de Guàrdia va decretar la obligatorietat de realitzar la transfusió de sang, cosa que els pares van acceptar. Els pares havien de convèncer al fill per tal de que es realitzés la transfusió, però quan va arribar el moment de realitzar-la, el nen, que tenia 13 anys, es va negar reiteradament, i donada la seva alteració això impedia realitzar-li la transfusió. Després de diversos intents i de buscar una altra solució, el nen va morir, i els pares van ésser condemnats com a responsables d'un delictes d'homicidi. Aquests van recórrer en empara davant del Tribunal Constitucional i aquest els va concedir l'empara, tot manifestant que ells en tot moment van intentar vetllar per la salut del seu fill buscant alternatives a la transfusió de sang, però considera el Tribunal que el fill tenia prou maduresa i discerniment per decidir sobre aspectes rellevants a la seva vida, i va ser ell qui va tenir la última paraula.

⁶ CALVO ESPIGA, Arturo. *La libertad religiosa: Derecho Humano y Derecho Fundamental*. En ASENSIO SANCHEZ, Miguel A, CALVO ESPIGA, Arturo, MELENDEZ-VALDES NAVAS, Marina, PARODY NAVARRO, José A. *Derecho, conciencia y Religión: Derecho y factor religioso*. Madrid: Tecnos, 2012, p.48.

⁷ GUTIERREZ GUTIERREZ, I; ALGUACIL GONZALEZ-AURIOLES, J. *La dimensión subjetiva de los derechos fundamentales: Rasgos generales de su estructura dogmática*. p. 3 <http://www.uned.es/dpto-derecho-politico/11aspectos3.pdf> [Consultat: 08-02-2014]

El seu contingut és el conjunt de facultats que l'ordenament jurídic atribueix als drets fonamentals per tal que siguin oposables cap a tercers, i que l'objecte del dret es pugui protegir enfront a tercers. El contingut els hi confereix i garanteix la disposició d'un àmbit d'acció, positiva o negativa.

El titular gaudeix així d'una certa llibertat per decidir si exercita el dret fonamental o no. Tot i que també els drets poden contenir prohibicions o actuacions dirigides als poders públics.

Els drets fonamentals es divideixen entre drets de llibertat, drets de prestació i drets de participació (aquest últim no el tractarem, doncs no es troba relacionat amb la llibertat religiosa).

Els drets de llibertat són aquells que determinen què es pot fer i què no es pot fer, exigint a l'Estat que no hi intervingui.

Els drets de prestació són aquells que atorguen als ciutadans el poder d'exigir a l'Estat que implementi polítiques per tal de garantir la satisfacció de necessitats considerades bàsiques a la societat, com ara el dret a la educació religiosa (article 27.3 CE).

El contingut, però, es troba limitat pel principi de seguretat jurídica, i al fet de que els drets fonamentals necessàriament s'han de trobar configurats.

La llibertat religiosa és un dret de llibertat, en tant l'Estat no pot ingerir-se en els afers religiosos, i ha de cooperar amb les confessions religioses; i també és un deure de prestació, ja que l'Estat ha de garantir aquesta llibertat.

La jurisprudència del Tribunal Constitucional que tracta el contingut de la llibertat religiosa és molt àmplia, però tenim en compte, bàsicament, la Sentència 154/2002, de 18 de juliol, la qual determina que la llibertat religiosa té una dimensió objectiva i una dimensió subjectiva⁸.

En la seva dimensió objectiva, cal ressaltar la neutralitat dels poders públics donada l'aconfessionalitat de l'Estat, així com el manteniment de relacions de cooperació dels poders públics amb les diferents religions. L'aconfessionalitat comporta que no hi hagi confusió entre les funcions religioses i les funcions estatals.

En la seva dimensió subjectiva, té aquí una doble vessant: interna i externa.

En la seva vessant interna, garanteix un claustre íntim de creences, és a dir, un espai d'autodeterminació intel·lectual enfront del fenomen religiós.

⁸ STC 154/2002, de 18 de juliol, FJ 6.

En la vessant externa, inclou aquest *agere licere* per tal que les persones actuïn d'acord amb les seves conviccions, i que les puguin mantenir enfront de tercers, actuant de manera immune a les actuacions dels poders públics que coaccionin les manifestacions d'acord amb la seva fe (com ara els actes de culte, la ensenyança religiosa, la associació...).

Aquest dret, a banda del contingut positiu de professar una religió, també gaudeix d'un contingut negatiu, que és professar o no una religió. És en aquest contingut negatiu on s'hi pot encabir la situació amb l'agnosticisme i l'ateisme.

Una part de la doctrina entén que no es refereixen a la llibertat religiosa sinó a la llibertat ideològica, en tant no tenen relació amb l'àmbit de les creences sinó de les conviccions, ja que suposen idees contràries o indiferents enfront el fet religiós. La llibertat religiosa garanteix el dret a professar o no una religió, però en el moment que s'escull no professar-ne cap, s'acaba aquí l'àmbit de protecció de la llibertat religiosa⁹.

Una altra part de la doctrina considera que la postura més correcta és afirmar que l'ateisme i l'agnosticisme es troben també contingudes al dret de llibertat religiosa, ja que tot i no confessar cap religió s'han de trobar garantides per les lleis, sense cap mena de discriminació¹⁰. Souto Paz considera que només queden fora de l'àmbit de la llibertat religiosa aquelles actuacions de l'ateisme i l'agnosticisme que trobin cabuda dins de l'article 3.2 LOLR, el qual estableix que «queden fora de l'àmbit de protecció de la present Llei les activitats, finalitats i Entitats relacionades amb l'estudi i experimentació dels fenòmens psíquics o parapsicològics o la difusió de valors humanístics o espiritualistes o altres fins anàlegs aliens als religiosos»¹¹.

Personalment em decanto més per la segona opinió, donat que tot i que l'agnosticisme i l'ateisme no són religions, sí que troben cabuda a la llibertat religiosa en tant una de les seves facultats és el dret a no professar cap religió. El dret a la llibertat religiosa garanteix tant una vessant positiva com una negativa, ha d'emparar tant les manifestacions de creences religioses com aquelles manifestacions de no creences, amb independència de si adopta una posició a favor o contrària a la fe.

Per tant, els ciutadans tenen un dret a actuar amb plena immunitat de coacció, sempre respectant els límits que estableix la pròpia Constitució. El fet de comportar-se

⁹ PORRAS RAMIREZ, José María. *Libertad religiosa, laicidad y cooperación con las confesiones en el Estado democrático de Derecho*. Navarra: Thomson Civitas, Aranzadi, 2006, p. 23.

¹⁰ LARENA BELDARRIN, Javier. *La libertad religiosa y su protección en el derecho español*. Madrid: Dykinson, 2002, p. 80.

¹¹ SOUTO PAZ, José Antonio. *Derecho eclesiástico del Estado. El derecho de la libertad de ideas y creencias*. Madrid: Marcial Pons, 1993, pp. 103-104.

públicament d'acord amb una confessió religiosa, no pot suposar cap mena de discriminació envers aquestes persones.

La immunitat de coacció està expressament recollida a l'article 2.1 LOLR, i s'entén tant per part dels poders públics com per part de particulars.

Segons l'article 2.3 LOLR, l'Estat assumeix un rol actiu per permetre el ple desenvolupament de l'experiència religiosa, és a dir, té un deure positiu de promoure l'exercici de les creences religioses per part dels creients i assumeix la protecció d'aquesta llibertat enfront d'altres persones o grups socials¹².

Aquest dret, a banda de ser un dret de llibertat, també té una vessant de dret prestacional, en tant que l'Estat ha de garantir que aquesta llibertat sigui real i efectiva¹³.

Pel TC, en relació a l'article 1.2 LOLR referent al principi d'igualtat religiosa, suposa la prohibició de discriminació pel fet de tenir unes conviccions o per no professar-ne cap¹⁴. Suposa igualtat en la titularitat i exercici del dret de llibertat religiosa.

L'article 2 LOLR regula totes les facultats que comprèn el dret a la llibertat religiosa, tant pels individus com per les comunitats religioses, a destacar –pel tema del treball- el punt “1.c”:

rebre i impartir ensenyança, i escollir l'educació religiosa i moral que estigui d'acord amb les pròpies conviccions.

2.3 Principis

Del dret a la llibertat religiosa se'n deriva el principi de llibertat religiosa com a principi informador de l'actuació dels poders públics en la configuració social i cívica, donat que l'Estat és el garant dels drets fonamentals, i en concret del dret a la llibertat religiosa. Trobem dins d'aquest principi, el principi d'aconfessionalitat de l'Estat i el principi de cooperació amb les confessions religioses.

El principi d'aconfessionalitat es troba recollit a l'article 1.3 LOLR. L'article 16.3 CE estableix que «cap confessió tindrà caràcter estatal[...]». Aquest principi està integrat per la separació entre l'Estat i les diferents confessions religioses, i per la neutralitat religiosa i ideològica de l'Estat.

¹² IRC 617/1984, de 31 d'octubre.

¹³ STC 46/2001, de 15 de febrer, FJ 7. Resol recurs d'empara promogut per l'Església de la Unificació per vulneració del dret a la llibertat religiosa per denegació de la inscripció al Registre per sospites infundades de la possible actuació futura.

¹⁴ STC 34/1981, de 10 de novembre FJ 3. Resol qüestió d'inconstitucionalitat per entendre que la Llei de Drets Passius lesiona drets fonamentals.

L'Estat és aconfessional, al no tenir cap religió de caràcter estatal. El fet de que sigui un estat aconfessional comporta que se'n derivi un principi de llibertat religiosa i un principi d'igualtat cap a totes les confessions¹⁵. Aquesta aconfessionalitat suposa que l'Estat ha de garantir la lliure formació i expressió de les creences, i el dret a regir la pròpia vida de manera consegüent a aquestes, únicament limitats pel manteniment de l'ordre públic. D'aquesta idea d'aconfessionalitat de l'Estat, se'n deriva el principi de laïcitat¹⁶, el qual comporta que l'Estat reconegui les diferents confessions que es troben a la societat però sense identificar-se amb cap d'elles, sempre amb respecte entre Estat i confessions. Però aquest concepte pot comportar que hi hagi gent que ho assimili amb la idea de "laïcisme": hostilitat envers el fet religiós, oposició a mostres religioses a l'esfera pública. En la meua consideració, laïcitat i laïcisme no signifiquen el mateix, i s'ha d'anar amb compte a l'hora de fer servir un o altre terme.

El TC considera que la laïcitat, en l'Estat espanyol, és positiva¹⁷, vetant la confusió entre Estat i religió.

Com diu Porrás Ramírez, «la laïcitat testimonia la independència d'actuació dels poders públics respecte de les confessions; sent, al mateix temps, instrument al servei de la garantia del pluralisme de les idees i creences, i, consegüentment, de les noves exigències que assumeix, actualment, considerat en totes les seves dimensions, el dret fonamental a la llibertat religiosa»¹⁸.

De la STC 24/1982, de 13 de maig, se'n desprèn que la separació implica que les confessions religioses no poden transcendir dels fins que li són propis, i no es poden equiparar a l'Estat. Ha d'existir una clara distinció entre les funcions religioses i les funcions estatals.

La neutralitat es un pressupòsit per la convivència pacífica entre les diferents religioses que existeixen en la societat plural i democràtica de l'Estat espanyol¹⁹. Fa referència a totes aquelles garanties de l'Estat per assegurar la realització efectiva del dret fonamental a la llibertat religiosa, donada la convivència en una societat plural de creences²⁰.

¹⁵ STC 24/1982, de 13 de maig, FJ 1. Resol un recurs d'inconstitucionalitat promogut per 69 diputats contra l'article 9.4 de la Llei 48/1981, sobre classificació de càrrecs i regulació d'ascens en règim ordinari pels militars de carrera de l'Exèrcit de Terra.

¹⁶ La doctrina empra els termes laïcitat, neutralitat i separació per referir-se al mateix.

¹⁷ STC 46/2001, de 15 de febrer, FJ 4.

¹⁸ PORRAS RAMIREZ, José María (Coord). *Derecho y factor religioso*. Madrid: Tecnos, 2011, p. 74.

¹⁹ STC 117/1996, d'11 de novembre, FJ 9.

²⁰ STC 340/1993, de 16 de novembre, FJ 4. Resol qüestió d'inconstitucionalitat en relació a l'article 76.1 de la Llei d'Arrendaments Urbans per la menció de l'Església Catòlica.

Per tant, l'Estat espanyol és aconfessional, en tant no té una religió oficial; és neutral, no ha de tractar cap religió amb primacia; hi ha d'haver una separació entre les confessions i el poder públic; i ha de ser laic, en tant no s'ha d'identificar amb cap religió.

Les SSTC 24/1982 de 13 de maig i 141/2000 de 29 de maig, estableixen que a l'Estat li correspon protegir la elecció individual que suposa l'exercici del dret, i garantir la facultat de comportar-se conforme a aquestes creences i no ser obligat a actuar en contra.

Degut a tots aquests principis, l'Estat no pot imposar a les persones valors religiosos, així com tampoc pot dur a terme actes que vagin més enllà dels que la Constitució i les lleis que la desenvolupen l'hi atorguin, ja que sinó es convertiria en part de la religió, i hi hauria una confusió entre el poder civil i el poder religiós.

A més, l'article 16.3 *in fine* CE estableix que «els poders públics [...] mantindran les consegüents relacions de cooperació amb l'Església Catòlica i les altres confessions», obligant-los a tenir en compte les creences religioses de la societat.

Aquesta cooperació implica una col·laboració entre l'Estat i les confessions religioses per tal de fer efectiu l'exercici del dret a la llibertat religiosa. Es configura com un mandat dirigit als poders públics per tal que, tenint en compte les creences de la societat, estableixin relacions de cooperació amb les diferents confessions²¹.

Els poders públics han d'establir aquesta cooperació a fi de garantir la plena igualtat de llibertat religiosa entre les diferents confessions.

El TC exclou, entre les accions de cooperació, aquelles que comportin assolir objectius de naturalesa intrínsecament religiosa, doncs comportaria una confusió entre religió i poder polític²².

L'article 7.1 LOLR estableix que la cooperació de l'Estat amb les diferents confessions religioses es podrà dur a terme mitjançant acords o convenis de cooperació amb aquelles confessions inscrites al Registre d'Entitats Religioses, i que hauran d'ésser aprovats per les Corts Generals.

A més, l'Estat té la potestat de cooperar amb totes aquelles religions que representin un nombre considerable de ciutadans, aquelles confessions amb *notorio arraigo*; així se'n desprèn de l'article 7.1 LOLR. Si no existís aquest criteri objectiu, es produiria una

²¹ PORRAS RAMIREZ, José María. *Libertad religiosa...* Op.Cit, p. 68.

²² STC 177/1996, de 11 de novembre, FJ 9.

desigualtat envers les confessions amb les que l'Estat no dugués a terme cap cooperació; però a la vegada s'està produint una desigualtat cap aquelles confessions que no gaudeixen d'un nombre considerable de fidels o que no tenen una tradició històrica a Espanya (tinguem en consideració que, per exemple, la religió jueva té aproximadament uns 40.000 fidels²³, no té notori arrelament però hi ha tota una tradició històrica darrera d'aquesta religió). Per tant, aquest criteri potser no és tan objectiu com semblaria, ja que moltes religions es queden fora dels drets concrets que es podrien recollir si es signés un acord de cooperació amb aquestes; per exemple, amb temes relatius a l'ensenyament religiós.

Per Souto Paz, la obligació de mantenir relacions de cooperació amb les diferents confessions comporta: a) El deure dels poders públics d'obrir vies de comunicació amb les confessions religioses, b) El deure de prestar col·laboració per tal que les confessions puguin dur a terme els seus fins, c) El deure de pactar normativa amb cada confessió²⁴.

Com a conseqüència d'aquest principi de cooperació, s'han realitzat instruments normatius de cooperació, que són els Acords i convenis que es poden dur a terme amb les diferents confessions.

L'Estat pot adoptar decisions unilaterals referents a la execució de les actuacions promocionals de la llibertat religiosa, que afectin a les confessions²⁵.

Però l'instrument normatiu més emprat són els acords i convenis bilaterals. Arran d'aquest instrument, es genera un dret més favorable per aquelles confessions que subscriuen acords amb l'Estat.

Com ja he dit anteriorment, els requisits que l'Estat espanyol imposa per tal de que hi hagi un acord de cooperació són, primerament que la confessió es trobi inscrita al Registre d'Entitats Religioses, i posteriorment, que tingui un arrelament notori en la societat espanyola.

Porrás Ramírez considera que aquests acords, per una banda salvaguarden la llibertat de les confessions enfront de les intromissions de l'Estat, però que a la vegada comporten

²³ BBC MUNDO. *Después de 500 años, España invita a los judíos a regresar.*

http://www.bbc.co.uk/mundo/noticias/2013/03/130307_espana_judios_invitan_1f.shtml

[Consultat: 26-04-2013].

²⁴ SOUTO PAZ, José Antonio. *Comunidad Política y Libertad de creencias*. Madrid: Marcial Pons, 1999, pp. 39-48.

²⁵ SATORRAS FIORETTI, Rosa María. *Aconfesionalidad del Estado y cooperación con las confesiones religiosas (art. 16.3 CE)*. Barcelona: Cedecs, 2001, p. 79.

una sèrie de privilegis injustificats cap a la religió cristiana, en tant que es troben més desenvolupats²⁶.

Personalment considero que això comporta una desigualtat envers la resta de confessions que, si bé partint del principi d'igualtat que propugna la Constitució haurien de tenir els mateixos drets que la resta de confessions, es troben amb que a causa d'aquests requisits no poden subscriure acords amb l'Estat, causant un detriment a les religions minoritàries.

Deixant de banda les diferents crítiques doctrinals que s'han pronunciat al respecte, l'Estat espanyol ha subscrit acords amb quatre confessions: la Església Catòlica²⁷, la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya (FEREDE)²⁸, la Federació de Comunitats Jueves d'Espanya (FCJ)²⁹, i la Comissió Islàmica d'Espanya (CIE)³⁰.

Els acords de l'Estat amb la Santa Seu es van signar el 3 de gener de 1979. Cal remarcar la importància d'aquesta data, doncs la Constitució es va ratificar el 6 de desembre de 1978 i va entrar en vigor el 29 de desembre del mateix any, de manera que els Acords van ser signats 5 dies després de la seva entrada en vigor. Això deixa entreveure que mentre s'estava redactant la Constitució també s'estaven negociant els Acords, quan encara no s'havia promulgat aquesta, ni el sistema de cooperació. És important, a més a més, destacar que s'estaven negociant des de 1976, molt abans de que es ratifiqués la Constitució.

Aquests acords tenen força de tractat internacional, així ho ha constatat la STC 66/1982, de 12 de novembre³¹, integrant-lo en la classificació de l'article 94 CE. Aquest caràcter com a tractat internacionals els hi confereix una certa estabilitat, donat que al ser un tractat internacional existeix tot un procediment per a la seva derogació. Als articles 95 i 96 CE es troben les garanties de les que gaudeixen els tractats internacionals. La seva extinció només es podrà realitzar seguint la forma prevista al mateix tractat. A més, la matèria tractada pels acords, no poden ser modificades per una llei ordinària, sinó que s'haurien de modificar els acords, per tant aquests acords amb la religió cristiana es troben més protegits que els acords realitzats amb les confessions minoritàries.

²⁶ PORRAS RAMIREZ, José María. *Libertad religiosa, laicidad...* Op.Cit. p. 203.

²⁷ Publicats els quatre acords al BOE núm. 300, de 15 de desembre de 1979.

²⁸ Llei 24/1992, de 10 de novembre. Publicada al BOE núm. 272, de 12 de novembre de 1992.

²⁹ Llei 25/1992, de 10 de novembre. Publicada al BOE núm. 272, de 12 de novembre de 1992.

³⁰ Llei 26/1992, de 10 de novembre. Publicada al BOE núm. 272, de 12 de novembre de 1992.

³¹ Sentència que resol un recurs d'empara, denegant l'execució d'efectes civils d'una sentència eclesiàstica de nul·litat de matrimoni.

Els subjectes que intervenen són, per una banda l'Estat com a representant de la societat espanyola, i per altra banda la Santa Seu, com a representant de l'Església Catòlica.

Aquests acords van sorgir com a voluntat de l'Estat per a modificar el Concordat de l'any 1953, un cop mort Franco.

Així doncs, el 3 de gener de 1979, van ser signats els quatre Acords entre la Santa Seu i l'Estat, que versen sobre les següents matèries: afers jurídics, afers econòmics, ensenyança i afers culturals, i l'assistència religiosa a les Forces Armades i el Servei militar de clergues i religiosos.

L'article 7.1 LOLR estableix que els acords que subscriuï l'Estat amb les confessions s'aprovaran mitjançant una Llei de les Corts Generals.

L'Estat ha subscrit acords amb les confessions evangèliques, jueves i islàmiques, els subjectes dels quals són l'Estat i els representants de les diferents confessions religioses. Aquests no tenen la mateixa qualificació jurídica que els acords signats amb l'Església Catòlica, doncs aquests no tenen força de tractat internacional sinó de llei ordinària, per tant no estan subjectes a les mateixes garanties.

Tots tres acords tenen una mateixa sistemàtica, i tracten sobre les funcions religioses (article 4), els llocs de culte (article 2), els ministres de culte (article 3), el matrimoni religiós (article 7), l'assistència religiosa (article 8 i 9), la ensenyança (article 10), el règim econòmic i fiscal (article 11), i el patrimoni històric i artístic (article 13).

Prèviament als acords signats per l'Estat, l'any 1980 es va promulgar la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa 7/1980 (LOLR). Aquesta llei desenvolupa l'article 16.1 CE, i va ser promulgada en virtut de l'article 81.1 CE, en tant que regula un dret fonamental.

És en virtut d'aquesta llei, i més concretament del seu article 7.1, que es van subscriure els acords amb les diferents confessions, a excepció de l'acord amb la religió catòlica que ja estava subscrit des de 1979.

A més a més, l'article 149.1.1 CE estableix que l'Estat té competència exclusiva «en la regulació de les condicions bàsiques que garanteixin la igualtat de tots els espanyols en l'exercici dels drets i en el compliment dels deures constitucionals».

Això suposa doncs, que les Comunitats Autònomes poden regular el dret a la llibertat religiosa, respectant sempre el contingut mínim essencial i les condicions establertes per

l'Estat. Trobem, per exemple, la STC 207/2013³², que va declarar nul l'article únic apartat setè de la Llei Foral 10/2013 de modificació de la Llei Foral d'Hisendes Locals de Navarra, el qual determinava que l'església catòlica i altres associacions religioses amb les que hi hagués un acord quedaven exemptes del pagament dels impostos sempre que els locals estiguessin destinats al culte; i va ser declarat nul per violar la competència exclusiva de l'Estat de l'article 149.1.1 CE, ja que s'oposa al que es troba regulat als diferents acords de cooperació amb les confessions religioses.

Així per exemple, Catalunya a l'article 161 de l'Estatut d'Autonomia, ha regulat les competències exclusives i executives de la legislació estatal sobre les relacions amb les confessions religioses que actuïn al seu territori.

Per tant, l'Estat és qui gaudeix de competència exclusiva en virtut de l'article 149.1.1 CE, però les Comunitats Autònomes també poden regular sobre aquestes matèries sempre que respectin el seu contingut mínim i les competències i normes establertes per l'Estat.

2.4 Titulars

La STC 64/1988, de 12 d'abril, al FJ 1, assenyalava que els drets fonamentals:

Los derechos fundamentales y las libertades públicas son derechos individuales que tienen al individuo por sujeto activo y al Estado por sujeto pasivo en la medida en que tienden a reconocer y proteger ámbitos de libertades o prestaciones que los Poderes Públicos deben otorgar o facilitar a aquéllos.

Sobre l'aspecte de la titularitat, tracta també la STC 19/1983, de 14 de març, FJ 2. Estableix que hi ha drets la titularitat dels quals els hi correspon a comunitats (art 16), a persones jurídiques (art 27.6) i a sindicats (art 28.2). I que també hi ha drets dels quals les persones jurídiques no en poden ser titulars, com seria el dret a la llibertat personal (art 17) i el dret a la intimitat familiar (art 18).

La titularitat pot ser individual o col·lectiva, i en poden ser titulars tant nacionals com estrangers (amb limitacions), persones físiques com persones jurídiques (també amb limitacions, com ja hem vist).

³² STC 207/2013, de 5 de desembre, FJ 5.

Analitzarem els titulars dels drets fonamentals, però només aquells que són susceptibles de ser titulars del dret a la llibertat religiosa:

- Persones físiques. Totes les persones, pel simple fet de ser-ho, són titulars de drets fonamentals. Qualsevol persona és titular de drets.

A nivell individual se'ls hi reconeixen una sèrie de drets, i tots aquests són reconeguts indistintament tant a estrangers com a nacionals, ja que es troben vinculats amb la dignitat humana i no amb la nacionalitat³³.

Els drets que se'ls hi reconeixen es troben regulats a l'article 2.1 LOLR, i destaquem l'apartat "c": El dret a rebre i impartir ensenyança i informació religiosa. Així com poder escollir per a un mateix, o per a menors no emancipats i incapacitats, la formació religiosa i moral que estigui d'acord amb les pròpies conviccions.

Tots els drets que es troben regulats són drets positius i negatius, en tant que donen la facultat a realitzar o no els diferents actes, ja que són drets de llibertat.

Però s'ha de fer especial referència a la importància que tenen els menors i els estrangers.

Pel que fa als menors, el TC a la seva sentència 154/2002, de 18 de juliol, va manifestar al FJ 9 que els menors eren «titulars de ple dret de la llibertat religiosa». Això pot entrar en conflicte amb els pares quan aquests els intenten inculcar unes conviccions religioses, d'acord amb les seves pròpies creences. Però al ser un dret lligat a la dignitat humana, ningú pot representar als menors pel que fa a la religió, per tant serà la voluntat d'aquests la que regirà en cas de conflicte. Sempre, clarament, en interès del menor.

En relació als estrangers, independentment de la seva situació legal a Espanya, són subjectes actius del dret a la llibertat religiosa, doncs com ja hem dit és un dret consubstancial a la dignitat humana i no a la nacionalitat. Però per solucionar els problemes que es pugin dur a terme a les societats multiculturals, l'exercici d'aquest dret sempre estarà limitat a l'ordre públic i al respecte de la resta dels drets fonamentals, per tant no es podran dur a terme pràctiques contràries a la resta de drets fonamentals. Es sanciona, per exemple, la mutilació genital femenina, la poligàmia, etc.

³³ STC 107/1984, de 23 de novembre, FJ 3.

- Col·lectius. El TC considera que la capacitat jurídica per ser titulars i exercir drets s'ha de trobar no només quan el subjecte actua de manera individual, sinó també quan ho fa de manera col·lectiva³⁴. Els grups socials són resultat de que els individus han exercit altres drets que tenien reconeguts de manera individual, com poden ser el d'associació i el de reunió. L'objecte d'aquests drets es troba garantit en quant es reconeixen drets fonamentals als col·lectius que sorgeixen quan els individus exerceixen aquests drets.

A nivell col·lectiu, el dret a la llibertat religiosa té com a titulars, en virtut de l'article 16.1 CE, a les comunitats, que es manifesten en aquelles associacions o organitzacions que tenen fins religiosos, i actuen en interès dels seus membres per assolir els seus fins i la protecció del dret.

L'article 2.2 LOLR estableix el dret de les Esglésies, Confessions i Comunitats religioses, i en relació amb el dret a l'ensenyament religiós cal destacar el dret a divulgar i propagar el propi credo.

En relació als drets que la LOLR atribueix a les associacions, Martín Sánchez s'ha pronunciat manifestant que «Aquests drets són bàsics i imprescindibles per a l'exercici de la dimensió col·lectiva del dret de llibertat religiosa»³⁵.

2.5 Límits

Els drets fonamentals troben el seu límit en els drets dels altres i en els béns constitucionalment protegits. És l'Estat qui es troba encarregat de garantir, a través de les lleis, el límit que correspon a cada dret i llibertat.

Tots els drets es troben limitats, tal i com expressa la STC 2/1982. Aquests límits a vegades els estableix la mateixa Constitució, i d'altres aquest límit prové de manera directa o indirecta de la norma que regula el dret, per tal de protegir altres drets constitucionals i altres béns constitucionalment protegits.

Els límits poden ser externs o interns. Els límits externs són aquells que estan establerts a la Constitució o a la llei, el legislador pot introduir alguna restricció per defensar un altre bé constitucionalment protegit. Els límits interns són els que deriven de la naturalesa i contingut del mateix dret, encara que sigui des d'una perspectiva negativa.

³⁴ STC 139/1995, de 26 de setembre, FJ 4.

³⁵ MARTÍN SÁNCHEZ, Isidoro. "La regulación de la Libertad Religiosa en España: la Ley Orgánica 7/1980, de 5 de julio". *Derecho y religión* (vol. VIII, 2013), p. 29.

Així ho assenyala la STC 120/1990³⁶, de 27 de juliol, al FJ 8, quan diu que els drets fonamentals han de cedir:

De una parte, sólo ante los límites que la propia Constitución expresamente imponga al definir cada derecho o ante los que de manera mediata o indirecta de la misma se infieran al resultar justificados por la necesidad de preservar otros derechos constitucionalmente protegidos, puedan ceder los derechos fundamentales, y de otra que, en todo caso, las limitaciones que se establezcan no pueden obstruir el derecho «más allá de lo razonable», de modo que todo acto o resolución que limite derechos fundamentales ha de asegurar que las medidas limitadoras sean «necesarias para conseguir el fin perseguido», y ha de atender a la «proporcionalidad entre el sacrificio del derecho y la situación en que se halla aquel a quien se le impone» y, en todo caso, respetar su cometido esencial.

La jurisprudència del Tribunal Constitucional considera que els límits externs han de respectar tres elements: en primer lloc, el legislador només pot introduir restriccions legítimes si la Constitució conté una habilitat de restricció³⁷; en segon lloc, els límits externs no poden afectar al contingut essencial del dret³⁸; i per últim, qualsevol restricció ha de respectar el principi de proporcionalitat.

El principi de proporcionalitat ha estat una construcció jurisprudencial i doctrinal, introduïda al nostre ordenament jurídic per la actuació del Tribunal Europeu de Drets Humans. Aquest principi comporta que el legislador, al regular el dret fonamental mitjançant una llei, ha de respectar que sigui proporcional entre la restricció limitativa del dret i el manteniment de la seva eficàcia.

Per solucionar els diferents conflictes que es puguin donar entre drets, farem servir el sistema de proporcionalitat, amb una ponderació i raonabilitat.

³⁶ Sentència que resol recurs d'empara interposat per membres del GRAPO, que es trobaven en vaga de fam al centre penitenciari i van interposar el recurs d'empara perquè consideraven que no se'ls podia privar de la seva autonomia de llibertat de fer el que volguessin amb el seu cos i no se'ls podia obligar a menjar en contra de la seva voluntat.

³⁷ STC 161/2001, de 5 de juliol.

³⁸ STC 11/1981, de 8 d'abril, FJ 7. Resol recurs d'inconstitucionalitat contra el Reial Decret-Llei 17/1977 regulador del dret a vaga i dels conflictes col·lectius de treball.

La ponderació comporta que, en primer lloc s'identifiqui el bé o interès de rellevància constitucional, i en segon lloc s'han d'identificar les condicions en que un prevalgui sobre l'altre³⁹.

Les mesures limitatives no poden obstaculitzar el dret fonamental. S'ha d'assegurar que les mesures restrictives siguin necessàries per assolir el fi perseguit, s'ha d'estar a la proporcionalitat entre el sacrifici del dret i la situació en que es troba la persona a qui se li imposa, i sempre s'ha de respectar el contingut essencial⁴⁰.

Els límits, doncs, han de perseguir una finalitat legítima, han de ser necessaris, proporcionats i previstos a la llei.

Pel que fa a la llibertat religiosa, l'article 16.1 *in fine* CE, garanteix aquest dret «sense més limitació, en les seves manifestacions, que la necessària pel manteniment de l'ordre públic protegit per la llei».

L'article 3.1 LOLR estableix que l'exercici del dret a la llibertat religiosa té «com a únic límit la protecció del dret dels altres a l'exercici de les seves llibertats públiques i drets fonamentals, així com la salvaguarda de la seguretat, de la salut i de la moralitat pública, elements constitutius de l'ordre públic [...]».

Alguns autors entenen l'ordre públic com «aquella institució dirigida a la protecció de la persona i al lliure desenvolupament de la personalitat, i no, simplement, a limitar l'exercici dels drets»⁴¹.

L'ordre públic està constituït per la protecció dels drets dels altres, la seguretat, la salut i la moralitat pública.

Pel que fa als *drets dels altres*, s'ha d'entendre que en cas de col·lisió de drets fonamentals, s'ha de respectar el contingut mínim essencial de cadascun d'aquests⁴². El dret d'un acaba allà on comença el dret de l'altre, per tant s'hauran de ponderar els béns jurídics en conflicte i decidir quin dels dos ha de prevaldre.

En relació a la *seguretat*, aquesta s'entén com un clima de tranquil·litat, al qual els ciutadans poden exercir lliurement els seus drets⁴³. El TC manifesta que la seguretat «es centra en l'activitat dirigida a la protecció de les persones i béns i al manteniment de la

³⁹ STC 103/2001, de 23 d'abril FJ 10.

⁴⁰ STC 18/1999, de 22 de febrer, FJ 2.

⁴¹ MARTÍN SÁNCHEZ, Isidoro. «La regulació de la Libertad Religiosa...» Op.Cit. p. 32.

⁴² MARTÍN SÁNCHEZ, Isidoro. «La regulació de la Libertad Religiosa...» Op.Cit. p. 33.

⁴³ PORRAS RAMIREZ, José María. *Libertad religiosa, laicidad...* Op.Cit. pp. 95-99.

tranquil·litat o ordre ciutadà, que són finalitats inseparables i mútuament condicionades»⁴⁴.

El tercer element és la *salut pública*. S'entén la salut pública com aquelles condicions de salubritat dels diferents ambients on es desenvolupa la vida de les persones⁴⁵. Quan col·lisionen el dret a la llibertat religiosa i el dret a la salut, s'ha de veure quin prima per sobre de l'altre. L'article 15 CE estableix que tothom té dret a la vida i a la integritat física, i aquí s'hi escau també el dret a la salut. El respecte a la salut de terceres persones suposa un límit a l'exercici del dret de la llibertat religiosa. Per la jurisprudència és il·legítim emparar-se en el dret a la llibertat religiosa per posar en perill la salut de terceres persones⁴⁶. En qualsevol cas, serà l'òrgan jurisdiccional encarregat de solucionar la controvèrsia, qui s'encarregarà de decidir què prima.

I finalment, l'últim element és la *moralitat pública*. La moral pública està formada pel conjunt de valors acceptats per la societat⁴⁷. El TC ha manifestat que:

*La moral pública -como elemento ético común de la vida social- es susceptible de concreciones diferentes según las distintas épocas y países, por lo que no es algo inmutable desde una perspectiva social. Lo que nos lleva a la conclusión de que la admisión de la moral pública como límite ha de rodearse de las garantías necesarias para evitar que bajo un concepto ético, juridificado en cuanto es necesario un mínimum ético para la vida social, se produzca una limitación injustificada de derechos fundamentales y libertades públicas, que tienen un valor central en el sistema jurídico*⁴⁸.

M'agradaria fer un incís a la normativa europea, i en concret al Conveni Europeu de Drets Humans, on al seu article 9 reconeix el dret a la llibertat religiosa, i a l'apartat segon estableix els límits: la seguretat pública, la protecció de l'ordre, de la salut o la moral pública, o la protecció dels drets o llibertats dels altres.

A més a més, a l'article 18 limita l'aplicació de les restriccions d'aquests drets, que només poden ser aplicades amb la finalitat per la qual han sigut previstes.

El Tribunal Europeu de Drets Humans ha resolt sentències en relació a ambdós articles. Trobem, per exemple, el Cas Kimlya i altres contra Rússia, resolt l'1 d'octubre de

⁴⁴ STC 33/1982, de 8 de juny, FJ 3. Resol conflicte positiu de competència promogut per la Generalitat de Catalunya.

⁴⁵ PORRAS RAMIREZ, José María. *Libertad religiosa, laicidad...* Op.Cit, p. 99.

⁴⁶ STS 27 març 1990.

⁴⁷ MARTÍN SÁNCHEZ, Isidoro. "La regulació de la Llibertat Religiosa..." Op.Cit. p. 36.

⁴⁸ STC 62/1982, de 15 d'octubre, FJ 3.

2009⁴⁹. En aquesta sentència determina si es compleixen els límits o no, tenint en compte si la interferència de l'Estat persegueix un propòsit legítim o si és necessària en una societat democràtica.

Els límits, tant de la Constitució com del Conveni Europeu de Drets Humans, són bastant semblants.

2.6 Garanties

Els drets fonamentals gaudeixen de garanties normatives, jurisdiccionals i institucionals, i aquestes subdividides en més garanties; però en aquest cas només tractarem aquelles que tenen especial rellevància amb el dret a la llibertat religiosa.

De garanties normatives trobem molt vinculada amb la llibertat religiosa la reserva de llei, la qual es troba regulada a l'article 53.1 CE, i més concretament l'article 81 CE estableix que aquesta llei haurà de ser una llei orgànica.

S'estableix un principi de reserva de llei pel desenvolupament i regulació de l'exercici dels drets i llibertats, però només es regulen per llei orgànica els drets continguts a la Secció I del Capítol II del Títol I, és a dir els articles 15 a 29⁵⁰, però només aquells preceptes que continguin drets o llibertats.

Ara bé, hem de saber que el que el TC entén com a desenvolupament legislatiu, és un desenvolupament legislatiu «directe»⁵¹ que afecta a qüestions essencials dels drets o llibertats, però no pot incidir en la seva esfera, així com tampoc els pot afectar.

El dret a la llibertat religiosa es troba regulat a la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa 7/1980, de 5 de juliol.

Les garanties jurisdiccionals són els mecanismes dels que gaudeixen els titulars dels drets per defensar-los davant dels tribunals. El dret a la llibertat religiosa pot ser objecte de recurs d'empara ordinari o d'empara constitucional.

⁴⁹ Resol un recurs promogut per dos nacionals russos i l'Església de la Cienciologia de Nizhnekamsk, donat que a la ciutat de Surgut no van deixar inscriure al registre aquesta Església.

⁵⁰ STC 76/1983, de 5 d'agost FJ 1. Resol recurs previ d'inconstitucional promogut pel País Basc i Catalunya contra el projecte de Llei Orgànica Harmonitzadora del Procés Autòmic.

⁵¹ STC 127/1994, de 5 de maig FJ 3. Resol recurs d'inconstitucionalitat promogut per Catalunya, País Basc i 51 diputats contra la Llei 19/1988 de televisió privada.

3. DRET A L'ENSENYAMENT RELIGIÓS A LES ESCOLES

3.1 Introducció

Prèviament a parlar sobre el dret a l'ensenyament religiós cal fer un incís al dret a l'ensenyament, regulat a l'article 27 CE.

Aquest dret té una doble vessant: en la seva vessant objectiva és un valor i principi manifestat com una directriu dirigida als poders públics i al procés educatiu; en la seva vessant subjectiva és un dret social, amb la finalitat de que tothom pugui accedir a l'educació, i és un dret de llibertat, que comporta la total abstenció de l'Estat⁵².

Aquest és un dret complex, en tant que engloba múltiples drets, facultats, deures i obligacions molt variades al llarg de seva redacció a l'article 27 CE.

En aquest article trobem la llibertat d'ensenyament, reconeguda a l'apartat primer. El TC entén aquesta llibertat d'ensenyament com «*una proyección de la libertad ideológica y religiosa y del derecho a expresar y difundir libremente los pensamientos, ideas u opiniones que también garantizan y protegen otros preceptos constitucionales*»⁵³.

En aquesta mateix fonament jurídic defineix l'ensenyança com «*una actividad encaminada de modo sistemático y con un mínimo de continuidad a la transmisión de un determinado cuerpo de conocimientos y valores*».

D'aquesta llibertat d'ensenyança deriva el dret dels pares a escollir pels seus fills la formació religiosa i moral que s'ajusta a les seves conviccions, regulat a l'apartat tercer de l'article 27 CE.

Prèviament hem de distingir entre les escoles públiques, concertades i privades.

Les escoles públiques realitzen la seva activitat ajustant-se als principis constitucionals (art 18.1 Llei Orgànica del Dret a l'Educació). No tenen, per tant, ideari propi, s'hi garanteix una neutralitat religiosa, respectant totes les religions. Atenent a l'article 108 de la Llei Orgànica d'Educació (LOE), l'Administració Pública és titular d'aquestes escoles, i es troben finançades amb els diners que provenen dels impostos dels ciutadans, i els professors per treballar-hi han de superar unes oposicions. Tots els estudiants han de ser admesos, independentment de la seva raça, religió o sexe.

Les escoles concertades, tot i que també es troben finançades per l'Administració mitjançant un sistema de concerts econòmics, si que gaudeixen d'ideari propi (art 52.1

⁵² APARICIO PÉREZ, Miguel A., BARCELÓ I SERRAMALERA, Mercè. *Manual de Derecho Constitucional*. Atelier: Barcelona, 2009, p. 789.

⁵³ STC 5/1981, de 13 de febrer, FJ 7.

LODE). Ara bé, també tots els alumnes han de ser admesos, encara que no comparteixin l'ideari de l'escola⁵⁴.

Pel que fa a les escoles privades, són de titularitat d'una persona física o jurídica, sempre amb caràcter privat. L'article 115 LOE els hi confereix caràcter propi, i tenen el seu propi ideari. La funció d'aquest ideari és expressar el caràcter ideològic del centre, per tal d'informar als pares del tipus d'educació moral i religiosa que s'imparteix en aquell centre, amb exclusió de qualsevol altra⁵⁵.

De los Mozos defineix l'ideari com una referència als principis ideològics i organitzatius que inspiren el model educatiu que ofereix aquella escola⁵⁶.

Aquest ideari és un complement del dret del pares de l'article 27.3 CE, doncs els serveix per poder triar l'escola en funció de la seva religió.

L'ideari educatiu es pot estendre a tots els aspectes de l'activitat educativa i formativa del centre docents⁵⁷.

Hi ha autors que opinen que admetre l'ideari d'un centre imposa, obligatòriament, haver de cursar aquesta assignatura⁵⁸.

Personalment considero que al matricular-te a una escola privada ja ets conscient del seu ideari i del seu credo religiós, per tant hauries d'acceptar aquest ideari completament, i en casos excepcionals (com per exemple que no hi hagués més escoles al voltant), s'hauria de permetre que no cursés l'assignatura de religió, però això no implica el dret a demanar-ne una de contrària a l'ideari religiós de l'escola.

També hem de tenir en compte que hi ha escoles concertades que tenen un ideari agnòstic, com per exemple l'escola Betània-Patmos, que al seu model educatiu especifica que s'imparteix la cultura religiosa, però sense que això suposi l'acceptació de la religió cristiana⁵⁹.

⁵⁴ PORRAS RAMIREZ, José María (Coord). *Derecho y factor...* Op.Cit. p. 85.

⁵⁵ STC 5/1981, de 13 de febrer. FJ 7.

⁵⁶ DE LOS MOZOS, Isabel. *Educación en libertad y concierto escolar*. Madrid: Montecorvo, 1995, p. 260.

⁵⁷ STC 5/1981, de 13 de febrer. FJ 8.

⁵⁸ TRONCOSO REIGADA, Antonio. "La clase de religión y su alternativa constitucional". *Revista Vasca de Administración Pública*, núm. 45, 1996, p. 256.

⁵⁹ El nostre model educatiu. <http://www.betania-patmos.org/> [Consultat: 28-04-2014].

3.2 Noció del dret a l'ensenyament religiós

El dret a l'ensenyament religiós a l'escola el trobem reconegut dins del dret a la educació, article 27 CE, concretament l'apartat 3r és el que es troba relacionat amb la llibertat religiosa, i estableix que:

Els poders públics garantirán el dret que assisteix als pares per que els seus fills rebin la formació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions.

L'article 27 es troba recollit a la Secció I, del Capítol II, del Títol I. Això significa que es troba recollit a la mateixa secció que els drets i llibertats fonamentals, per tant, gaudeix de la protecció dels articles constitucionals 53.1 (vinculació a tots els poders públics, i regulació mitjançant llei), 53.2 (recurs d'empara mitjançant un procediment preferent i sumari) i 81.1 (reserva de llei orgànica).

Ens trobem davant d'un dret que forma part del dret a la llibertat religiosa i al dret a l'educació, així ho expressa la STC 5/1981, de 13 de febrer, que disposa que «*La libertad de enseñanza que explícitamente reconoce nuestra Constitución (art. 27.1) puede ser entendida como una proyección de la libertad ideológica y religiosa y del derecho a expresar y difundir libremente los pensamientos, ideas u opiniones que también garantizan y protegen otros preceptos constitucionales (especialmente arts. 16.1 y 20.1 a)*»⁶⁰. Al mateix fonament jurídic manifesta que «*Del principio de libertad de enseñanza deriva también el derecho de los padres a elegir la formación religiosa y moral que desean para sus hijos (art. 27.3)*».

El dret dels pares a escollir la formació religiosa i moral que volen pels seus fills deriva, doncs, de la llibertat d'ensenyament, en connexió amb el seu dret a la llibertat religiosa. Aquest dret es manifesta en la possibilitat d'escollir l'assignatura de religió, o bé l'assignatura alternativa (Atenció Educativa Deguda), possibilitat que es troba regulada als Reials Decrets que regulen els diferents nivells d'educació, els quals desenvolupen el contingut de la Llei Orgànica d'Educació 2/2006, del 3 de maig⁶¹.

⁶⁰ Sentència dictada pel Ple del Tribunal en resposta al recurs d'inconstitucionalitat promogut per 64 senadors contra alguns preceptes de la Llei Orgànica 5/1980 de 19 de juny, mitjançant la qual es regula l'Estatut de Centres Escolars. FJ 7.

⁶¹ Reial Decret 1630/2006, de 29 de desembre, pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes del segon cicle d'Educació infantil; el Reial Decret 1513/2006, de 7 de desembre, pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes d'Educació primària; el Reial Decret 1631/2006, de 19 de desembre, pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes corresponents a l'Educació Secundària Obligatoria; i el Reial Decret 1467/2007, de 2 de novembre, pel qual s'estableix l'estructura del batxillerat i es fixen les seves ensenyances mínimes. Aquests Reials Decrets els analitzarem més endavant.

El TC estableix que els centres docents públics han de ser ideològicament neutrals, per tal de protegir als alumnes d'un adoctrinament ideològic exercit per part del professorat⁶². Aquesta neutralitat és una manifestació del pluralisme social i de la llibertat religiosa i ideològica de les persones, i un respecte a aquelles famílies que no han escollit un centre docent amb una determinada ideologia, però no impedeix que els centres públics es puguin organitzar per tal de fer possible el dret dels pares de l'article 27.3 CE⁶³.

Els pares poden satisfer aquest dret tant davant de les escoles públiques com a les escoles privades, tenen llibertat per escollir on volen matricular els seus fills, i amb quina formació moral i ideològica; dret que es complementa amb el dret a crear centres docents amb un ideari propi, que facilita als pares el dret a escollir la educació religiosa i moral que volen pels seus fills.

A la CE no es contemplen límits explícits per aquest dret. Però el TC, a la sentència 5/1981, considera que els límits necessaris en resulten de la seva pròpia naturalesa, i també tenint en compte que en el moment que s'articula amb altres drets, s'ha de respectar el contingut mínim essencial d'aquests.

Alguns autors, com Cotino Hueso⁶⁴, consideren com a límit que hi hagi recursos suficients per sufragar aquestes despeses, però el límit principal és que no es contradigui l'article 27.2 CE, el qual tracta sobre l'objecte constitucional de l'educació:

L'educació tindrà per objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i llibertats fonamentals.

Pel que fa a quines són aquelles confessions religioses de les quals es preveu l'ensenyança a les escoles, només es preveu d'aquelles confessions amb les que l'Estat hagi realitzat acords⁶⁵, i aquestes són la religió catòlica, en base als Acords signats amb aquesta, la religió evangèlica, jueva i islàmica en base a la Llei 24/1992, 25/1992 i 26/1992 respectivament.

⁶² STC 5/1981, de 13 de febrer, FJ 9.

⁶³ STC 5/1981, de 13 de febrer, FJ 9.

⁶⁴ COTINO HUESO, Lorenzo. *El derecho a la educación como derecho fundamental. Especial atención a su dimensión social prestacional*. Madrid: Centro de estudios políticos y constitucionales, 2012, p. 158.

⁶⁵ MANTECÓN SANCHO, Joaquín, ALENDA SALINAS, Manuel. "Acerca de la enseñanza religiosa de las confesiones minoritarias" En *Estudios en homenaje al profesor Martínez Valls*. Universidad de Alicante: Vol.1, 2000. pp. 430-431.

3.2.1 Configuració jurídica i contingut del dret

Pel que fa a la configuració jurídica del dret a l'ensenyament religiós a les escoles, aquest dret es troba integrat en l'àmbit del dret d'educació, i consta de diferents vessants.

D'una banda és un dret de llibertat, en tant que confereix als pares (o als fills majors d'edat o amb prou capacitat per decidir per ells mateixos) la possibilitat d'escollir si reben formació religiosa a l'escola o no, i pel cas que decideixin rebre aquesta formació religiosa, de quin tipus⁶⁶.

D'altra banda també es tracta d'un dret de prestació, donat que els seus titulars poden exigir als poders públics accedir a aquest tipus de formació, cosa que comporta que l'Estat resta obligat a prestar aquest servei⁶⁷.

Com a dret de prestació, comporta que els titulars d'aquest dret exigeixin de l'Estat que adopti totes aquelles mesures necessàries per garantir la oferta educativa religiosa a les escoles, especialment si es tracta d'una escola pública. El TC considera que, encara que sigui un col·legi públic, i per tant neutral, en la seva organització ha de fer possible la realització d'aquest dret per part dels seus titulars⁶⁸.

Aquest mandat prestacional és obligatori durant l'educació primària, l'educació secundària i el batxillerat, i comporta que els centres educatius han de disposar dels mitjans i del personal necessari per tal de garantir el ple exercici del dret, disposant dels mitjans personals i materials per prestar l'ensenyament religiós quan aquest sigui demanat. Els centres educatius han de garantir aspectes organitzatius tals com els horaris, les aules disponibles per impartir aquesta classe, la coordinació amb les altres assignatures, etc⁶⁹.

Aparicio Pérez considera que, en virtut de l'article 27.3 CE, els pares tenen dret a exigir a l'Estat per tal que organitzi i financi les ensenyances religioses i moral que responen a les seves conviccions. Però no implica que l'Estat resti obligat a organitzar i finançar totes les ensenyances de religió a totes les escoles gratuïtes, sinó que està obligat a una

⁶⁶ MANTECÓN SANCHO, Joaquín, ALENDA SALINAS, Manuel. "Acerca de la enseñanza religiosa..." Op.Cit. p. 157.

⁶⁷ MARTINEZ DE PISON, José. *El derecho a la educación y la libertad de enseñanza*. Madrid: Dykinson, 2003, pp. 132-133.

⁶⁸ STC 5/1981, de 13 de febrer, FJ 9.

⁶⁹ SUAREZ PERTIERRA, Gustavo. *La enseñanza de la religión en el sistema educativo español*. En DE BLAS ZABALETA, Patricio (Coord.). *Laicidad, educación y democracia*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005. pp. 143- 160.

organització per fer possible l'exercici del dret, atenent a les demandes reals, als recursos i al principi d'eficàcia de gestió⁷⁰.

Personalment considero que l'Estat ha de fer tots aquells esforços necessaris per garantir el dret a l'ensenyament religiós de totes les confessions amb les que ha subscrit acords de cooperació, ja que sinó aquest dret que no es trobaria garantit si l'Estat sempre posa l'escassetat de recursos com a excusa.

En relació al seu contingut, aquest dret té una doble vessant: positiva i negativa.

En la seva vessant positiva, els pares tenen el dret d'escollir pels seus fills la formació religiosa i moral que creguin convenient a les seves creences, dins i fora de l'àmbit escolar.

En aquesta vessant positiva hi ha autors com Ibán⁷¹ que consideren que «si l'Estat garanteix l'ensenyança de religió als centres públics, garanteix precisament això, i no es pot pretendre que això impliqui que la totalitat de les ensenyances estiguin orientades de conformitat als postulats d'una o altra creença religiosa, pel que es podria dir que la ensenyança de religió no és altra cosa que la presència als plans d'estudi d'una assignatura que tingui per objecte la exposició apologètica d'una determinada religió».

Però hi ha altres autors que consideren aquesta vessant positiva com una educació integral de la persona, com ara Martínez-López Muñiz⁷², qui manifesta que «la Constitució no garanteix només que qui ho desitgi pugui donar als seus fills la formació religiosa i moral que prefereixi, sinó que en la programació educativa s'inclogui la formació religiosa i moral d'acord amb les pròpies conviccions, de manera que el conjunt de l'activitat educativa es desenvolupi de forma coherent amb aquesta formació religiosa i moral».

I en la seva vessant negativa, concedeix als pares una llibertat per tal que puguin decidir que els seus fills no rebin un determinat tipus d'educació religiosa i moral, i també que es puguin oposar a que rebin aquella que sigui contrària a les seves creences.

⁷⁰ APARICIO PEREZ, Miguel Ángel, y BARCELO I SERRAMALERA, Mercè (Coord). *Manual de Derecho...* Op.Cit. p. 792.

⁷¹ IBAN, Iván Carlos, PRIETO SANCHÍS, Luis, MOTILLA, Agustín. *Curso de derecho eclesiástico*. Madrid: Universidad Complutense, 1991. pp. 396-397.

⁷² MARTINEZ-LOPEZ MUÑIZ, José Luís. "La educación en la Constitución española. Derechos fundamentales y libertades públicas en materia de enseñanza". *Persona y derecho: Revista de fundamentación de las Instituciones Jurídicas y de Derechos Humanos*, núm. 6, 1979. pp. 215-296.

Per tal de garantir aquest dret dels pares en la vessant negativa, l'Estat no pot incloure al sistema educatiu cap assignatura que comporti una formació moral cap als alumnes amb caràcter d'adoctrinament⁷³.

En conseqüència, com diu Garcimartín Montero, «els poders públics s'hauran d'abstenir d'incloure als continguts dels currículums educatius matèries que tinguin una càrrega moral explícita. Això no significa que s'hagi de procurar una transmissió de coneixements desprovista de tot contingut ètic o moral. El que exigeix la neutralitat és que els temes que tinguin una dimensió ètica o moral no siguin incorporats al currículum escolar amb caràcter obligatori, per preservar als alumnes de les escoles públiques de l'adoctrinament que voluntària o necessàriament exclouen els pares»⁷⁴.

Personalment pel que fa a la vessant positiva, considero que per tal de que hi hagi una educació integral com propugna Martínez-López, només és possible si els pares matriculen als seus fills a escoles que tinguin un ideari educatiu, les quals només són escoles privades. Però aquestes escoles no són gratuïtes, i per tant hi ha moltes famílies que no gaudeixen de recursos econòmics suficients com per portar als seus fills a aquestes escoles. Per tant, l'Estat hauria d'adoptar mesures per tal que aquells pares que matriculessin als seus fills en escoles públiques poguessin veure garantit aquest dret.

Però per altra banda, les escoles públiques han de seguir el principi de neutralitat, ja que sinó es veuria perjudicada la vessant negativa del dret que tenen la resta de pares que porten als seus fills a una escola pública i no els hi volen inculcar cap formació religiosa i moral.

Considero que aquesta educació integral té sentit en tant els nens van a escoles amb ideari educatiu, però que xoca amb els drets dels altres pares a les escoles públiques. La educació que s'imparteix a les escoles públiques ha de ser neutral, des d'aquesta perspectiva. Per tant, s'hauria de garantir l'aspecte negatiu de la neutralitat i no ingerència per part dels poders públics.

⁷³ RUANO ESPINA, Lourdes. "Objeción de conciencia a la Educación para la Ciudadanía". *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, núm 17, maig 2008. p. 23.

http://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=405496&d=1

⁷⁴ GARCIMARTIN MONTERO, Carmen. "Neutralidad y escuela pública: A propósito de la educación para la ciudadanía". *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, núm 14, maig 2007. p. 13.

http://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=400196&d=1&

3.2.2 Titulars

El dret a l'educació religiosa és un dret dels menors, però l'exerceixen els pares d'aquests donada la seva minoria d'edat, i falta de maduresa. Els pares sempre hauran d'atendre al interès superior del menor.

Si bé s'ha de tenir en compte que en l'exercici d'aquest dret concorren tres elements: l'Estat, els pares i els menors no emancipats.

- L'Estat. És el responsable de garantir l'efectiu exercici del dret, i és responsable en tant és ell qui ha de garantir el dret a l'educació de tota persona en virtut de l'article 27 CE, té la potestat de regulació del sistema educatiu⁷⁵. Ara bé, aquesta regulació del sistema educatiu ha de ser sempre des de la neutralitat, donat que si no es fa neutralment s'està infringint aquesta autonomia de la que gaudeixen els pares per escollir la formació religiosa que volen pels seus fills⁷⁶.

L'Estat, i la resta de poders públics, han de garantir el dret dels pares a escollir la formació religiosa i moral que creguin convenient pels seus fills, en virtut del mandat constitucional de l'article 27.3 CE. I han de garantir aquest dret a tota persona, amb independència de la seva situació, per això el mateix article 27 CE estableix que la ensenyança ha de ser gratuïta, que és obligatòria en determinats nivells, etc.

- Els pares, com a titulars del dret en tant els fills són menors no emancipats o no tenen prou maduresa. La Constitució els reconeix com a titulars únics del dret, en tant són ells qui amb la seva pàtria potestat escullen la formació dels seus fills. Els pares tenen el dret i deure de vetllar pels seus fills, pel ple desenvolupament dels seus fills i per una vida digna⁷⁷.

L'article 154.1 Codi Civil estableix que els pares tenen el deure de «vetllar pels seus fills, tenir-los en la seva companyia, alimentar-los, educar-los i procurar-los una formació integral». Aquest article es troba relacionat amb l'article 39.3 CE el qual estableix que els pares han d'assistir en tot moment als fills, i amb relació a l'article 10 CE pel que fa al lliure desenvolupament de la personalitat.

Complint aquest deure, a banda d'haver de matricular als fills durant tota la etapa d'educació obligatòria, també s'hi pot veure comprès el dret d'educar-los

⁷⁵ RUANO ESPINA, Lourdes. "El derecho a elegir, en el ámbito escolar, la educación religiosa y moral que esté de acuerdo con las propias convicciones, en el marco de la LORL". *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, núm 19, gener 2009. p. 5.

http://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=407299&d=1

⁷⁶ RUANO ESPINA, Lourdes. "El derecho a elegir, en el ámbito escolar..." Op.Cit, p. 5.

⁷⁷ RUANO ESPINA, Lourdes. "El derecho a elegir, en el ámbito escolar..." Op.Cit, p. 5.

segons les seves creences religioses. És aquí on hi troba cabuda el dret a escollir pels seus fills l'educació religiosa i moral que s'ajusti a les seves creences conforme a l'article 2.1 LOLR.

Els pares, per tant, tenen un dret subjectiu, mitjançant el qual supleixen aquesta manca de capacitat del fill menor d'edat. Poden educar als seus fills en uns valors i principis ètics en qualsevol àmbit, incloent-hi també la formació religiosa, però no els hi poden imposar, un cop els fills assoleixen maduresa suficient per prendre les pròpies decisions que segueixin pensant igual que els pares. És aquí on entra el dret del menor quan té prou capacitat de discerniment.

- Els menors, en interès dels quals es troba la finalitat última del dret. Els menors, són titulars plens dels drets fonamentals, i per tant del dret a la llibertat religiosa, tot i que fins que no assoleixen la majoria d'edat els hi correspon als pares vetllar pel correcte exercici d'aquests⁷⁸.

La Llei Orgànica 1/1996, de 15 de gener, de Protecció Jurídica del Menor, l'article 6.1 estableix:

1. El menor té dret a la llibertat d'ideologia, consciència i religió.
2. L'exercici dels drets derivats d'aquesta llibertat té únicament les limitacions prescrites per la Llei i el respecte dels drets i llibertats fonamentals dels altres.
3. Els pares o tutors tenen el dret i el deure de cooperar per tal que el menor exerceixi aquesta llibertat de manera que contribueixi al seu desenvolupament integral.

La Llei Orgànica 8/1985, de 3 juliol, reguladora del Dret a l'Educació, al seu article 6.3.e estableix com un dels drets bàsics dels alumnes, «que se li respecti la seva llibertat de consciència, les seves conviccions religioses i les seves conviccions morals, d'acord amb la Constitució»⁷⁹.

Però sempre seran els pares qui escolliran la seva formació religiosa i moral, com així estableix l'article 2.1 LOLR.

Per tant, mentre siguin menors d'edat no emancipats seran els pares qui tindran la potestat per escollir la formació religiosa i moral que volen pels seus fills.

⁷⁸ RUANO ESPINA, Lourdes. "El derecho a elegir, en el ámbito escolar..." Op.Cit, p. 7.

⁷⁹ Article 6 redactat conforme a la modificació realitzada a la Disposició Final Primera, apartat 3, de la LOE.

Tot i així, s'admet que quan el menor tingui suficient maduresa, se li reconeix la capacitat per decidir, lliurement, sobre la formació religiosa i moral que vol rebre. Així ho considera el TC a la seva sentència 154/2002, de 18 de juliol, que al seu FJ 9 manifesta que:

Desde la perspectiva del art. 16 CE los menores de edad son titulares plenos de sus derechos fundamentales, en este caso, de sus derechos a la libertad de creencias y a su integridad moral, sin que el ejercicio de los mismos y la facultad de disponer sobre ellos se abandonen por entero a lo que al respecto puedan decidir aquéllos que tengan atribuida su guarda y custodia o, como en este caso, su patria potestad, cuya incidencia sobre el disfrute del menor de sus derechos fundamentales se modulará en función de la madurez del niño y los distintos estadios en que la legislación gradúa su capacidad de obrar (arts. 162.1, 322 y 323 CC. o el art. 30 Ley 30/1992, de 26 de noviembre, de régimen jurídico de las Administraciones públicas y del procedimiento administrativo común).

- Pel que fa als estrangers, d'entrada l'article 3 de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, estableix que «els estrangers gaudiran a Espanya dels drets i llibertats reconeguts al Títol I de la Constitució en els termes establerts als Tractats internacionals, en aquesta llei i a les que regulin l'exercici de cadascun d'ells». Per tant, en un principi els estrangers gaudeixen en condicions d'igualtat amb els espanyols dels drets regulats al Títol I de la Constitució, al qual hi trobem garantit el dret a la llibertat religiosa i el dret a l'ensenyament religiós a les escoles.

El Tribunal Constitucional ha manifestat que hi ha drets, com ara el dret a la llibertat religiosa, el dret a la vida, etc., que s'atribueixen de manera indistinta a nacionals i estrangers, ja que no es té en compte la ciutadania sinó la dignitat de la persona derivada de l'article 10 CE⁸⁰.

També a la STC 236/2007, de 7 de novembre, al FJ 4, estableix que l'article 13 CE autoritza a que el legislador pugui establir restriccions i limitacions als drets,

⁸⁰ STC 107/1984, de 23 de novembre, FJ 3.

però que aquesta no pot afectar a aquells drets imprescindibles per la garantia de la dignitat humana de l'article 10 CE, fonament de l'ordre públic espanyol.

En conclusió, els estrangers gaudeixen també del dret a la llibertat religiosa i del dret a l'ensenyament religiós a les escoles.

En la meua opinió, són els pares els que han de decidir quina formació religiosa i moral volen pels seus fills, tant en àmbit educatiu com en qualsevol altre àmbit. Però en el moment que el menor tingui suficient capacitat per decidir per ell mateix, i escollir quina formació religiosa i moral vol, o si no en vol tenir cap, serà ell qui decidirà en última instància, sense que els pares el puguin obligar.

El problema ve a l'hora de determinar en quin moment el menor pot escollir. La STC 141/2000⁸¹, de 29 de maig, al FJ 5 estableix que els menors d'edat són titulars plens dels seus drets fonamentals, i són els poders públics i els òrgans jurisdiccionals els qui hauran de vetllar perquè l'exercici del dret a la llibertat religiosa per part dels qui tenen la pàtria potestat del menor sigui sempre en interès d'aquest. Els menors tenen dret a no compartir les conviccions dels seus pares i a mantenir creences diferents a la d'aquests.

Per tant, és complicat determinar en quin moment el menor podrà decidir sobre la seva llibertat religiosa, i en aquest cas sobre l'ensenyament religiós a l'escola, ja que la maduresa s'assoleix en diferents moments de la vida de cada persona, atenent a les seves circumstàncies personals i al seu desenvolupament. Potser s'hauria de fixar una edat mínima a partir de la qual sempre s'haurà de tenir en compte la opinió del nen, però sempre s'haurà d'atendre a la seva maduresa, i ponderar cas per cas.

I pel cas que hi hagi discrepàncies entre ambdós progenitors, com és el cas de la STC 141/2000, s'ha de decidir sempre en interès del menor, «*y no al servicio de otros intereses, que por muy lícitos y respetables que puedan ser, deben postergarse ante el [interés] superior del niño*»⁸².

⁸¹ STC que resol un recurs d'empara presentat per un pare, el qual en una situació de separació ha vist com l'Audiència Provincial de València va reduir el seu règim de visites, vulnerant el dret a la llibertat de creences per formar part del Moviment Agnòstic Cristià Universal d'Espanya, al·legant la mare i la sentència, que el pare, amb les seves creences, era perjudicial pels seus fills, però sense presentar cap prova en contra d'ell.

⁸² STC 141/2000, de 29 de maig, FJ 5.

3.3 Normativa estatal

En quant a la normativa, trobem diferents fonts, les quals s'analitzen tot seguit.

3.3.1. Llei Orgànica de Llibertat Religiosa

La Llei Orgànica 7/1980, de 5 de juliol, sobre Llibertat Religiosa, al seu article 2 estableix els drets que tenen les persones en relació amb el seu dret de llibertat religiosa de l'article 16 CE.

En concret, a l'article 2.1.c s'estableix que tenen dret a «rebre i impartir ensenyança i informació religiosa de tot tipus, ja sigui oralment, per escrit o per qualsevol altre procediment; escollir per si, i pels menors no emancipats i incapacitats, sota la seva dependència, dins i fora de l'àmbit escolar, l'educació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions».

Aquest dret, però, no és absolut, sinó que es troba limitat pel que estableix l'article 3, que és la protecció dels altres a l'exercici de les seves llibertats públiques i drets fonamentals, i la salvaguarda de la seguretat, la salut i la moralitat pública.

3.3.2 Llei Orgànica d'Educació

Des de que es va aprovar la Constitució al 1978, hi ha hagut successives lleis orgàniques en matèria del dret a la educació:

- La Llei Orgànica de l'Estatut de Centres Escolars (LOECE), de 1980. Contra aquesta llei es va presentar recurs d'inconstitucionalitat davant del Tribunal Constitucional, i aquest va resoldre amb la sentència 5/1981, de 13 de febrer.
- La Llei Orgànica del Dret a l'Educació (LODE), de 1985. Contra aquesta llei es va presentar recurs previ d'inconstitucionalitat, i va donar lloc a la sentència 77/1985, de 27 de juny.
- La Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE), de 1990.
- La Llei Orgànica de Participació, Avaluació i Govern dels Centres Docents (LOPEG en castellà), de 1995.
- La Llei Orgànica de Qualitat de l'Educació (LOCE en castellà), de 2002. No es va arribar a aplicar per canvi de govern.
- La Llei Orgànica d'Educació (LOE), de 2006. La religió és d'oferta obligatòria pels centres i voluntària pels alumnes, i introdueix l'assignatura Educació a la Ciutadania.

- La Llei Orgànica per la Millora de la Qualitat de l'Educació (LOMCE en castellà), de 2013. Es troba vigent des dels 30 de desembre de 2013. En aquest treball no tractem aquesta llei, sinó la LOE, degut a que és aquesta última la que encara es troba vigent pel curs escolar actual, i per tant la que és d'aplicació efectiva en aquest moment.

Algunes d'aquestes lleis han conviscut simultàniament, com seria la LODE i la LOE, i aquesta última va derogar totes les lleis anteriors que fins aquell moment encara eren vigents parcialment⁸³.

Les successives lleis en matèria d'educació són degudes a que cada cop que es forma nou govern, aquest entra amb uns principis i una ideologia diferent a la que tenia el govern anterior, i modifiquen aquestes lleis per adequar-les als seus principis i ideologia propis. Això comporta problemes d'ambigüitat i contradiccions, i que no hi hagi una estabilitat educativa, ja que persones amb 3-4 anys de diferència tenen sistemes educatius completament diferents i oposats.

Aquests canvis també afecten a l'assignatura de religió, doncs els governs més liberals no invaliden els Acords ja que seria contrari a la Constitució, però no li donen la mateixa rellevància que li donen a l'assignatura els partits conservadors; i a l'inrevés, els partits conservadors no compleixen amb la totalitat neutralitat que és necessària envers aquelles famílies que no opten per aquesta assignatura, i sempre es prima l'assignatura de religió catòlica sobre les altres. Endemés, aquests canvis comporten una inestabilitat cap a l'assignatura de religió, ja que amb cada nova llei van canviant els seus criteris d'avaluació.

En aquest treball, com ja he dit, tractem la Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'Educació.

A la seva Disposició Addicional Segona tracta el tema de l'ensenyança de religió, i estableix:

1. L'ensenyança de la Religió Catòlica s'ajustarà a allò establert a l'Acord sobre Ensenyança i Afers Culturals subscrit entre la Santa Seu i l'Estat Espanyol. A tal fi, i de conformitat amb el que disposi aquest acord, s'inclourà la Religió Catòlica com a àrea o matèria als nivells educatius que

⁸³ Las Leyes Educativas en España http://www.iesmartilhuma.org/IES/leyes_educativas_en_espana.pdf
[Consulta: 17-04-2014]

correspongui, que serà d'oferta obligatòria pels centres i de caràcter voluntari pels alumnes.

2. L'ensenyança d'altres religions s'ajustarà a allò disposat als Acords de Cooperació celebrats per l'Estat Espanyol amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya, la Comissió Islàmica d'Espanya i, en el seu cas, als que en el futur puguin subscriure's amb altres confessions religioses.

Aquesta Disposició ha sigut modificada arran de la Llei Orgànica per la Millora de la Qualitat de l'Educació (LOMCE en castellà)⁸⁴, afegint-hi un nou apartat, el qual tracta sobre la determinació del currículum, de l'avaluació de l'assignatura i de la decisió d'escollir els llibres de text, que serà funció de cada confessió religiosa.

S'ha de remarcar la obligatorietat que tenen els centres d'ofertar l'assignatura de religió catòlica. Discussió que tractarem més endavant, quan parlem dels diferents Acords subscrits per l'Estat.

3.3.3 Llei Orgànica del Dret a la Educació

Llei Orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a la educació. Parlem d'aquesta llei ja que, com hem esmentat anteriorment, conviu simultàniament amb la LOE.

Aquesta llei el que fa és regular el dret a l'educació de l'article 27 CE, i per tant també regula l'apartat 3r de l'article 27, el que tracta a l'ensenyament religiós a les escoles. Amb aquesta llei es va regular de manera més extensa, i sempre seguint el mandat constitucional, tot allò relatiu al dret a l'educació, i hi podem trobar articles que reflecteixen preceptes de la LOLR.

Es reconeix el dret dels pares a que els seus fills rebin la formació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions⁸⁵, estableix el dret dels alumnes a que se'ls hi respecti la seva llibertat de consciència i les seves conviccions religioses i morals⁸⁶, i estableix que els centres públics desenvoluparan les seves activitats amb subjecció als principis constitucionals, garantia de neutralitat ideològica i respecte de les opcions religioses i morals de l'article 27.3 CE.

⁸⁴ Redactada segons l'apartat 91 de l'article únic de la Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre.

⁸⁵ L'article 4 va ser redactat novament conforme a la Disposició Final Primera 1 de la LOE de 2006.

⁸⁶ L'article 6 va ser modificat per la Disposició Final Primera 3 de la LOE de 2006.

3.3.4 Acords

La principal font d'aquest dret prové dels Acords que l'Estat va subscriure amb les diferents confessions religioses.

Amb la Religió Catòlica hi ha l'Acord entre l'Estat Espanyol i la Santa Seu sobre Ensenyança i Afers Culturals de l'any 1979,⁸⁷. Aquest Acord derogava els articles corresponents a ensenyança i afers culturals del Concordat de 1953, vigent fins aquell moment.

Al preàmbul d'aquest Acord es manifesta que l'Estat reconeix el dret fonamental a la educació religiosa, i que l'Església ha de coordinar la seva missió educativa amb els principis de llibertat en matèria religiosa i amb els drets de les famílies, alumnes i mestres, evitant que hi hagi discriminacions o situacions de privilegi.

A l'article 1 estableix que «l'acció educativa respectarà el dret fonamental dels pares sobre l'educació moral i religiosa dels seus fills a l'àmbit escolar», i que en tot cas serà respectuosa amb els valors de la ètica cristiana.

A l'article 6 estableix que serà la jerarquia eclesiàstica la que assenyalarà els continguts de l'ensenyança i formació religiosa catòlica, i també proposarà els llibres de text i material didàctic.

Com ja he comentat, l'Acord amb la Santa Seu és un Tractat Internacional, que forma part de l'ordenament jurídic intern i gaudeix d'un rang superior normatiu a la llei ordinària (cas dels acords de cooperació amb les altres confessions religioses). Per tant, l'Estat s'ha d'ajustar al contingut d'aquests tractats, i no pot, de manera unilateral, regular matèries contràries al que s'estipula en aquests, ja que vulneraria la pròpia Constitució, tal i com es regula a l'article 96 CE.

És important remarcar, endemés, que aquest Acord determina que l'ensenyament de religió catòlica és d'oferta obligatòria per part dels centres escolar. És a dir, que encara que aquests siguin públics, i per tant neutrals, obligatòriament han de donar la possibilitat als pares per tal que puguin optar perquè els seus fills realitzin l'assignatura de religió catòlica.

Això, com veurem, no passa amb les altres religions, que, en principi, només s'imparteixen si hi ha demanda per part dels alumnes.

⁸⁷ Publicat al BOE núm. 300, de 15 de desembre de 1979.

Amb les altres confessions religioses (evangèlica⁸⁸, jueva⁸⁹ i islàmica⁹⁰) es van signar acords de cooperació el 10 de novembre de 1992, mitjançant les lleis 24/1992, 25/1992 i 26/1992, respectivament. Tal i com manifesta l'article 7 LOLR «aquests Acords s'aprovaran per Lleis de les Corts Generals».

Aquests Acords es van signar arran de la LOLR, concretament de l'article 7.1 que estableix la possibilitat d'establir acords de cooperació amb les confessions religioses.

El primer problema que es van trobar va ser a l'hora de determinar el concepte de *notorio arraigo*. Es va crear una ponència per estudiar aquest concepte, i en van sorgir una sèrie de normes per establir els requisits, que havien de ser⁹¹:

- Un nombre suficient de membres.
- Que totes les entitats d'una mateixa confessió s'organitzessin en una.
- Que hi hagués un arrelament històric important a Espanya.
- Que realitzessin activitats importants.
- Que gaudissin d'un ampli àmbit territorial.
- Que institucionalitzessin els seus ministres de culte.

Mira Salama i Martín-Gil Parra consideren que no es dóna el requisit d'arrelament històric en cap de les confessions, ja que els jueus i els musulmans van ser expulsats de la península al 1429 i 1610, respectivament, i els evangèlics no es van establir a territori espanyol fins a meitats de segle XIX⁹².

Endemés, cal que es trobin inscrites al Registre d'Entitats religioses, tal i com estableix la LOLR a l'article 5.

Les negociacions amb la FEREDE i la FCJ van començar l'any 1987, i van concloure amb la signatura de l'Acord el 1990.

Amb la CIE va ser més complicat. Al principi hi havia dues comissions negociadores, la Unió de Comunitats Islàmiques d'Espanya i la Federació Espanyola d'Entitats

⁸⁸ Acord de Cooperació de l'Estat Espanyol amb la Federació d'Entitats Evangèliques d'Espanya. Publicat al BOE núm. 272, de 12 de novembre de 1992.

⁸⁹ Acord de Cooperació de l'Estat Espanyol amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya. Publicat al BOE núm. 272, de 12 de novembre de 1992.

⁹⁰ Acord de Cooperació de l'Estat Espanyol amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya. Publicat al BOE núm. 272, de 12 de novembre de 1992.

⁹¹ MIRA SALAMA, Clara, MARTÍN-GIL PARRA, Matías. "Acuerdos de cooperación en materia religiosa de 1992 entre el Estado español y las confesiones minoritarias". *Anales de Derecho*. Universidad de Murcia, núm 15, 1997, pp. 235-236.

⁹² MIRA SALAMA, Clara, MARTÍN-GIL PARRA, Matías. "Acuerdos de cooperación..." Op.Cit. p. 236.

Religioses Islàmiques, fins que l'any 1992 es va constituir la CIE⁹³. L'acord es va signar al 1992.

Per últim, tots tres acords van ser signats el 28 d'abril de 1992 pel Ministre de Justícia i els presidents de cada federació. El 14 de setembre van ser aprovats al Congrés dels Diputats, i el 14 d'octubre el Senat els va ratificar. El rei els va referendar el 10 de novembre i van ser publicats al BOE el 12 de novembre⁹⁴.

Tots tres Acords tenen el mateix ordre sistemàtic, i el seu articulat és idèntic, canviant només el nom de la confessió que estan regulant.

Pel que fa al tema de l'ensenyament religiós, en tots tres Acords es troba regulat a l'article 10, i estableix que «es garanteix als alumnes, als seus pares i als òrgans escolars de govern que ho sol·licitin, l'exercici del dret dels primers a rebre ensenyança religiosa [de la confessió corresponent] als centres docents públics i privats concertats, sempre que, en quant a aquests últims, l'exercici d'aquell dret no entri en conflicte amb el caràcter propi del centre, als nivells d'educació infantil, educació primària i educació secundària».

I també estableix que el contingut de l'ensenyança i els llibres de text els assenyalen les confessions.

L'única excepció admesa és quan la inclusió de l'ensenyança de religió (especialment pel que fa a la religió islàmica) pot entrar en contradicció amb les idees de l'escola (això fa referència a les escoles catòliques amb un ideari educatiu propi, que estan excloses d'impartir un altre ensenyament religiós diferent al seu)⁹⁵. Aquestes escoles catòliques són privades o concertades, cosa que els hi dóna la possibilitat d'establir al seu ideari que segueixen una religió determinada, i els pares han de respectar aquest ideari quan matriculen els seus fills.

Cal d'estacar d'aquests Acords que, a diferència de l'Acord amb la Santa Seu, i com ja s'ha dit anteriorment, l'assignatura de religió s'imparteix quan els pares sol·licitin que volen aquesta formació religiosa pels seus fills.

⁹³ MIRA SALAMA, Clara, MARTÍN-GIL PARRA, Matías. "Acuerdos de cooperación..." Op.Cit. p. 238.

⁹⁴ MIRA SALAMA, Clara, MARTÍN-GIL PARRA, Matías. "Acuerdos de cooperación..." Op.Cit. p. 239.

⁹⁵ DIETZ, Günther. *Invisibilizing or Ethnicizing Religious Diversity? The Transition of Religious Education Towards Pluralism in Contemporary Spain*. En JACKSON, Robert., MIEDEMA, Siebren., WEISSE, Wolfram., WILLAIME, Jean-Paul (Eds.), *Religion and Education in Europe*. Waxmann: Münster, 2007. p. 123.

En aquest sentit es poden veure moltes desigualtats entre les diferents confessions. Per una banda, tenim la religió catòlica l'Acord de la qual té força de tractat internacional, i en conseqüència es troba sotmès a unes garanties que no gaudeixen la resta de confessions, com ara que l'Estat no pot regular de manera unilateral matèries relacionades amb aquest Acord, i per modificar-lo o derogar-lo s'ha de seguir un procediment específic. D'altra banda, trobem que les religions evangèlica, jueva i islàmica tenen uns Acords que només tenen força de llei ordinària, i per tant l'Estat pot regular matèries relacionades amb aquests i modificar-les, i només necessitaria comunicar-ho a la confessió corresponent.

També trobem desigualtat en el fet de que els acords amb aquestes tres confessions són idèntics, i no hi ha una especialització per elles, com sí que n'hi ha per la catòlica. Dóna la sensació que aquests es van realitzar de manera ràpida per tal d'intentar complir amb la LOLR, però creant desigualtats amb la religió catòlica, perquè a més a més aquests no són tan extensos i no estan tan regulats com tots els acords signats amb la religió catòlica.

L'única especialitat que hi ha en aquests acords és que en cadascun d'ells es tracta algun tema concret i especial de cada confessió, com ara el Ramadà, els productes alimentaris, el descans sabàtic per jueus, etc.

Per últim, també trobo desigualtat en el fet que l'assignatura de religió catòlica sigui d'oferta obligatòria a les escoles, i en canvi les altres només s'imparteixin si hi ha demanda. A més a més, no s'especifica quin és el nombre, ja que en un principi l'Estat va dir que s'exigiria un nombre mínim de 10 alumnes, però les confessions religioses van dir que s'ha de garantir sigui quin sigui el nombre mínim⁹⁶. Qüestió que, a dia d'avui, encara resta per resoldre.

En definitiva, hi ha una visible desigualtat entre les quatre religions, especialment donat que la religió catòlica té primacia respecte les altres.

⁹⁶ La enseñanza del islam en la escuela pública española: una cuestión sin resolver.
<http://www.webislam.com/articulos/26839-la-ensenanza-del-islam-en-la-escuela-publica-espanola-una-cuestion-sin-resolver.html>
[Consultat: 17-04-2014]

3.4 Normativa catalana

Com ja hem dit, l'article 149.1.1 CE estableix que l'Estat té la competència exclusiva en la regulació bàsica dels drets que es troben al text constitucional. Però la STC 207/2013, de 5 de desembre, estableix que les Comunitats Autònomes també tenen competència, sempre que respectin la potestat de l'Estat i el contingut bàsic dels drets.

Pel que fa a Catalunya, també trobem regulació en matèria d'educació, i per tant també en matèria d'ensenyança religiosa.

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya, al seu article 21.2 estableix el dret que tenen garantit els pares per tal de que els seus fills rebin la formació religiosa i moral d'acord a les seves conviccions, tal i com es troba regulat a l'article 27.3 CE. Però fa un important aclariment que no trobem a la Constitució: tracta explícitament a les escoles públiques, remarcant que l'ensenyament en aquestes és laic.

Regula també, a l'article 161 EAC, la competència exclusiva en matèria d'entitats religioses que es trobin a Catalunya i la competència exclusiva en matèria de llibertat religiosa. Aquesta última inclou, entre d'altres, la competència d'establir acords de cooperació amb les confessions religioses inscrites al Registre d'Entitats Religioses que actuïn dins l'àmbit de competències de la Generalitat.

Així doncs, en aquest capítol hem pogut veure que el dret a l'ensenyament religiós es troba regulat a l'article 27.3 CE, com un dels drets que deriva del dret a l'ensenyament. Confereix als pares la possibilitat a escollir la formació religiosa i moral que volen pels seus fills, i poden exigir aquesta formació als poders públics. És un dret la titularitat del qual correspon als pares fins que els fills tenen el grau de maduresa suficient per poder escollir per ells mateixos.

Aquest dret el trobem regulat als acords de cooperació signats per l'Estat amb les diferents confessions, a la Llei Orgànica d'Educació i també a la normativa autonòmica, en tant les Comunitats Autònomes també gaudeixen de competència en aquest àmbit, sempre que respectin el contingut mínim del dret.

Al proper capítol s'analitzarà l'aplicació d'aquest dret, tant pel que fa a la normativa que el desenvolupa en cada nivell educatiu, com a la situació real atenent a la oferta i la demanda als centres escolars.

4. APLICACIÓ DEL DRET A L'ENSENYAMENT RELIGIÓS A LES ESCOLES PÚBLIQUES

4.1 Introducció

En aquest capítol, i com a punt rellevant d'estudi d'aquest treball, s'analitzarà si el dret de l'article 27.3 CE s'aplica de manera efectiva per aquestes tres religions (evangèlica, jueva i islàmica), en virtut dels Acords de cooperació signats amb l'Estat espanyol, i en virtut de les lleis ja anomenades amb anterioritat.

Primer s'analitzarà l'article 10 de cada Acord de cooperació, i posteriorment es veurà l'aplicació normativa d'aquest dret als diferents nivells d'ensenyament tant a l'Estat espanyol com a la Comunitat Autònoma de Catalunya.

S'analitzarà també com es determina el currículum de l'assignatura de religió, i què és el que pretén transmetre cada confessió religiosa amb aquesta assignatura.

Posteriorment també es farà menció expressa a l'estatut jurídic dels professors de religió, on es troba regulat, quins són els requisits per tal de poder impartir l'assignatura, com se'ls contracta, com se'ls retribueix –fent petites remissions a diferències que hi ha amb la religió catòlica–, què és la idoneïtat i quin control pot dur a terme l'Estat.

Per últim, es veurà si realment hi ha una aplicació efectiva o no del dret a l'ensenyament del que gaudeixen les confessions minoritàries.

La investigació de l'aplicació d'aquest dret es centra, territorialment, a l'àmbit de Catalunya, tot i que a mètode de comparativa es faran servir algunes dades facilitades pel Ministerio de Educación, Cultura y Deportes de l'Estat espanyol.

Em centraré en analitzar el nivell d'educació primària, amb algunes referències als nivells d'educació secundària i batxillerat (en percentatges)⁹⁷.

La informació recollida en aquest capítol no és fruit de l'extracte de llibres doctrinals, sinó de recerca d'informació entre les diferents institucions religioses que existeixen a Catalunya i a Espanya, així com també d'informació facilitada pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya⁹⁸ i la Direcció General d'Asser Religiosos de la Generalitat de Catalunya.

Com ja es va mencionar a la introducció, s'exclou l'ensenyança de la religió catòlica donat que ja sabem que el seu dret s'aplica de manera efectiva i totes les escoles

⁹⁷ Les dades aportades per la Generalitat només corresponen al nivell d'educació primària.

⁹⁸ Font: Departament d'Ensenyament. Servei d'Indicadors i Estadística. Estadística de l'Ensenyament, Annex I.

compleixen amb la obligació d'ofertar aquesta assignatura per tal de donar als pares la possibilitat de matricular els seus fills en aquesta.

En aquest sentit, voldria remarcar la diferència que hi ha entre els alumnes que cursen religió catòlica i els que cursen altres religions: pel curs 2011-2012⁹⁹ a Catalunya al nivell de primària un 23'2% dels alumnes cursaven religió catòlica a l'escola pública i només un 0'1% cursaven religió d'alguna de les tres altres¹⁰⁰. Només amb aquestes dades ja es pot veure la gran desigualtat que hi ha entre les diferents religions. Però, sempre es contesta de manera positiva a aquesta demanda? Això també s'analitzarà amb aquestes cerques estadístiques.

4.2 Normativa aplicable

Com ja he esmentat anteriorment, trobem normativa estatal i autonòmica.

Pel que fa a la normativa estatal, com ja he dit trobem tot un seguit de lleis (LORL, LOE...) que regulen el dret a l'ensenyament religiós per totes les confessions amb les que s'hagi subscrit un acord de cooperació.

Aquests acords de cooperació amb les confessions minoritàries –ja analitzats anteriorment-, regulen l'ensenyament religiós al seu article 10.1, garantint l'ensenyament a aquells alumnes que ho sol·licitin (al contrari del que hem vist que succeïa amb la religió catòlica), i sempre que no entri en conflicte amb el caràcter propi del centre (idea lligada amb l'ideari).

A l'apartat segon del mateix article es determina que seran les pròpies confessions les que escolliran als professors. Pel cas de la religió evangèlica, la FEREDE exigeix que siguin mestres de carrera amb una especialitat en religió evangèlica, i posteriorment la mateixa confessió realitza cursos específics per impartir aquesta assignatura al Centre de Formació del Professorat d'Ensenyança Evangèlica¹⁰¹.

El Reial Decret 696/2007, d'1 de juny, al seu article 3, estableix els requisits necessaris que han de complir els professors per tal de poder ser nomenats en aquest càrrec, requisits que les confessions han de tenir en compte a l'hora de proposar-los.

⁹⁹ Font: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Annex 2.

¹⁰⁰ Aquest 0,1%, com veurem més endavant, correspon a l'ensenyament de la religió evangèlica.

¹⁰¹ Informació facilitada pel Consell Evangèlic de Catalunya.

Aquest requisit és, a vegades, complicat d'atendre per part del professors de religió islàmica, doncs molts dels que es proposen són imans sense títol convalidable a un estudi universitari¹⁰².

Tota la normativa estatal de lleis orgàniques i d'Acords han sigut desenvolupades per Reials Decrets adaptats a cada nivell d'educació.

Trobem el Reial Decret 1630/2006, de 29 de desembre, pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes del segon cicle d'Educació infantil; el Reial Decret 1513/2006, de 7 de desembre, pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes d'Educació primària; el Reial Decret 1631/2006, de 19 de desembre, pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes corresponents a l'Educació Secundària Obligatoria; i el Reial Decret 1467/2007, de 2 de novembre, pel qual s'estableix l'estructura del batxillerat i es fixen les seves ensenyances mínimes. Aquests regulen l'ensenyament de religió a la disposició addicional única, a la disposició addicional primera, a la disposició addicional segona i a la disposició addicional tercera, respectivament.

S'ha de remarcar que aquests RD determinen que les notes obtingudes en l'avaluació de l'assignatura de religió no computaran a efectes de convocatòries en que hagin de concórrer els expedients acadèmics, en la nota mitja d'admissió dels alumnes, en les convocatòries d'obtenció de beques i ajudes a l'estudi, i a efecte de nota mitja per accedir a la universitat.

Això suposa que no hi hagi cap mena de distinció entre els alumnes que optin per realitzar l'assignatura de religió, i entre aquells que decideixin no realitzar-la.

A més a més, el RD 1631/2006 dóna la possibilitat per aquells alumnes que no vulguin impartir l'assignatura de religió, de realitzar l'assignatura d'Història i Cultura de les religions.

Pel que fa a la normativa catalana, l'Estatut d'Autonomia també ha sigut desenvolupat per uns Decrets, que bàsicament el que fan és traslladar el contingut dels RD estatals a l'àmbit català.

Aquest article s'ha desenvolupat pels diferents nivells d'educació, a través de tres Decrets que regulen cada nivell d'educació, els quals regulen el mateix que els RD que

¹⁰² Informació facilitada pel Dr. Arasanç.

els precedeixen. Trobem doncs el Decret 142/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària; el Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria; i el Decret 142/2008, de 15 de juliol, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del batxillerat.

Així doncs, en tots aquests Reials Decrets i Decrets que desenvolupen tota la normativa en matèria d'ensenyament, i més concretament els articles que versen sobre l'ensenyament religiós, es regula tant la religió catòlica –de manera expressa- com les religions minoritàries.

4.3 Determinació del currículum

La Disposició Addicional 2a de la LOE estableix al seu apartat 3 que:

La determinació del currículum i dels estàndards d'aprenentatge avaluables que permetin la comprovació de l'assoliment dels objectius i adquisició de les competències corresponents a l'assignatura de Religió, serà competència de les respectives autoritats religioses. Les decisions sobre utilització de llibres de text i materials didàctics i, en el seu cas, la supervisió i aprovació dels mateixos corresponen a les autoritats religioses respectives, de conformitat amb allò establert als Acords subscrits amb l'Estat espanyol.

Com s'ha vist als apartats anteriors, són les pròpies autoritats religioses les que estableixen el currículum educatiu, així ho trobem regulat als Acords subscrits amb cada confessió religiosa.

Prèviament, s'ha de remarcar que la Federació de Comunitats Jueves d'Espanya¹⁰³ no ha signat cap acord d'aquest tipus amb l'Estat espanyol. Al 2004 es van reunir amb el Govern espanyol per tal de tractar el tema de que les escoles poguessin impartir aquesta religió. Però a data de 15 de novembre de 2004, van reclamar a l'Estat finançament per organitzar la formació religiosa jueva, no dins les escoles, sinó dins de les sinagogues. Per tant, no té ni determinació del currículum ni estatut jurídic dels professors¹⁰⁴.

¹⁰³ Cal remarcar que és el mateix parlar de Federació de Comunitats Israelites d'Espanya que de Federació de Comunitats Jueves d'Espanya.

¹⁰⁴ El País, 15 de noviembre de 2004. *Cuatro credos en la escuela pública*. http://elpais.com/diario/2004/11/15/educacion/1100473202_850215.html [Consultat: 18-04-2014].

Pel que fa a la religió evangèlica, l'any 1993 van publicar el Currículum d'Educació Evangèlica per primària, secundària i batxillerat¹⁰⁵, i posteriorment al 2010 van publicar el Currículum d'Educació Infantil.

El que intenten amb l'assignatura de religió evangèlica és apropar als estudiants al fet religiós actual relacionant-lo amb el cristianisme del principi, presentant l'Evangelí com un estil de vida¹⁰⁶. Orienten l'educació en el domini de la Bíblia, ja que ho consideren un mitjà fonamental per comprendre tot allò relacionat amb Déu. Volen formar als nens en la seva realitat, en les Sagrades Escripures i els valors que aquestes transmeten.

Cal destacar que intenten fer un currículum pensat per tothom, tant per evangèlics com per no evangèlics, per poder ensenyar a tothom què significa ser evangèlic¹⁰⁷.

Pel que fa a la religió islàmica, l'any 1996 es va publicar el Currículum d'Ensenyança Islàmica corresponent a Educació Primària, Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat¹⁰⁸.

Al Preàmbul manifesten que a través d'aquesta ensenyança, volen contribuir al desenvolupament físic, intel·lectual, afectiu, social i moral dels alumnes, afirmant els seus valors personals, familiars i socials, per tal de convertir en normes de conducta la fraternitat, la justícia, la llibertat i la solidaritat.

El currículum es centra, bàsicament, en comprendre la fe islàmica des de l'Alcorà i la Sunna, i també entendre els valors islàmics que emanen de la fe i de l'obra del Profeta.

4.4 Estatut jurídic dels professors

La idoneïtat dels professors de l'assignatura de religió la determinen les autoritats de cada confessió religiosa.

La STC 38/2007, de 15 de febrer, resol una qüestió d'inconstitucionalitat promoguda per la Sala Social del Tribunal Superior de Justícia de Canàries, en relació amb la disposició addicional segona de la Llei Orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu i els articles 3, 6 i 7 de l'Acord sobre ensenyança i afers culturals subscrit entre l'Estat espanyol i la Santa Seu, per la possible

¹⁰⁵ Ordre 28/6/1993. Publicada al BOE núm. 160, de 6 de juliol de 1993, pàgines 20374 a 20388.

En vies de modificació per la futura entrada de la Ley Orgànica para la Mejora de la Calidad Educativa (LOMCE).

¹⁰⁶ Informació General sobre l'Ensenyança Evangèlica. Conselleria d'Ensenyança Evangèlica. <http://www.cgere.es/index.php/queeselcgere/menuinfogral/785-infogeneralere> [Consultat: 4-04-2014].

¹⁰⁷ Informació facilitada pel Consell Evangèlic de Catalunya, concretament el Sr. Josep Maria Martínez.

¹⁰⁸ Ordre 11/01/1996. Publicada al BOE núm. 16, de 18 de gener de 1996.

inconstitucionalitat de la llei que estableix que l'ensenyança de la religió catòlica als centres públics sigui impartida per professors contractats per l'administració pública en règim laboral, d'entre els candidats proposats per l'Església¹⁰⁹.

En aquesta sentència, el TC va determinar, al FJ 5, que són les confessions les que tenen la competència per jutjar la idoneïtat dels professors, i aquest judici no es limita només a la consideració dels coneixements dogmàtics i les aptituds pedagògiques, sinó també a la pròpia conducta de manera que sigui testimoni personal del seu credo, ja que la docència és també una transmissió de valors.

En aquest sentit, trobem expresses mencions als diferents Acords que té subscrit l'Estat amb les diferents confessions.

L'article 10.2 de l'Acord amb la FEREDE, estableix que l'ensenyança evangèlica s'impartirà per professors designats per les esglésies que pertanyen a la FEREDE, i sempre de conformitat amb aquesta.

El règim jurídic dels professors de religió està regulat als convenis realitzats pel Ministeri de la Presidència, que regulen la designació i règim econòmic de les persones encarregades de l'ensenyança religiosa islàmica i evangèlica.

Amb la religió evangèlica el Consell de Ministres el dia 1 de març de 1996 va acordar que els ministres poguessin signar el conveni que regularia els professors de religió evangèlica. Aquest conveni es va signar el dia 12 de març¹¹⁰, i el Ministeri de Presidència el 23 d'abril va aprovar-ne la seva publicació.

Aquest conveni estableix que seran els Consells Provincials d'Ensenyança Religiosa Evangèlica els que comunicaran a les Administracions educatives el nombre de persones designades per impartir l'ensenyança religiosa evangèlica a les escoles on hi hagi demanda.

La seva retribució no és directa, sinó que l'Estat compensa a les esglésies evangèliques pels serveis prestats per aquesta persona, tal i com es manifesta a la clàusula 9.2. Hi ha certa discrepància en aquest aspecte, doncs des de la Generalitat de Catalunya

¹⁰⁹ Trobem altres sentències com la 128/2007, de 4 de juny, que resol recurs d'empara per suposada vulneració dels drets a la igualtat, la intimitat personal i familiar, la llibertat religiosa i d'expressió, perquè el cessen de professor quan es coneix que és sacerdot casat amb fills i que pertany a un moviment contrari a la ortodòxia.

¹¹⁰ Publicat al BOE núm. 108, de 4 de maig de 1996.

manifesten que els diners públics sempre han d'anar associats a una persona en concret, i no a una confessió en general¹¹¹.

En aquest conveni estableix a la clàusula 5 que només es paga directament als professors quan aquests formin part del cos de mestres del centre.

La FEREDE exigeix que siguin mestres de carrera que s'hagin especialitzat en religió evangèlica, i a més a més, la mateixa confessió realitza cursos perquè puguin impartir aquesta assignatura¹¹². Amb aquest fi va fundar el Centre de Formació del Professorat d'Ensenyança Evangèlica.

Pel que fa a l'ensenyança islàmica, l'Acord amb la Comissió Islàmica Espanyola estableix, a l'article 10.2 que els professors els designaran les comunitats que pertanyen a la CIE.

Amb la religió islàmica el Consell de Ministres el dia 1 de març de 1996 va acordar que els ministres poguessin signar el conveni que regularia els professors de religió islàmica. Aquest conveni es va signar el dia 12 de març¹¹³, i el Ministeri de Presidència el 23 d'abril va aprovar-ne la seva publicació.

Aquest conveni estableix que serà la Comissió Islàmica d'Espanya la que comunicarà a les Administracions educatives el nombre de persones designades per impartir l'ensenyança religiosa islàmica a les escoles on hi hagi demanda. La seva retribució no és directa, sinó que l'Estat compensa a les comunitats islàmiques pels serveis prestats per aquesta persona, tal i com ho especifica la clàusula 9.2. És a dir, paga a la confessió religiosa anualment i és aquesta qui s'encarrega de distribuir els diners entre el professorat¹¹⁴. Per tant no hi hauria relació laboral entre el professor i l'Administració.

Tal i com succeeix amb els evangèlics, també hi ha discrepància per part de la Generalitat a l'hora d'acceptar que es pagui a les confessions en comptes de retribuir als professors directament.

En aquest conveni estableix que només es paga directament als professors quan aquests formin part del cos de mestres del centre, clàusula 5.

¹¹¹ Informació facilitada pel Dr. Antoni Arasanz, assessor en l'aplicació del Pla departamental d'ensenyament.

¹¹² Informació facilitada pel Consell Evangèlic de Catalunya.

¹¹³ Publicat al BOE núm. 107, de 3 de maig de 1996.

¹¹⁴ RODRIGUEZ MOYA, Almudena. "Libertad religiosa y enseñanza de la religión: Especial atención al caso islámico". *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, núm. 20, maig 2009, p. 20.

http://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=407700

Aquest conveni, però, no es va arribar a aplicar, principalment per falta d'acord intern a la Comissió Islàmica, atès que hi havia discrepàncies sobre el nomenament dels professors¹¹⁵.

Els professors de religió islàmica, seguint la proposició elaborada per la Unió de Comunitats Islàmiques d'Espanya (UCIDE), han de tenir una carrera universitària espanyola, han de realitzar un curs sobre sistema legal i constitucional espanyol, han de ser fluents en el castellà i han de ser proposats per la CIE al Ministerio de Educación, Cultura y Deportes¹¹⁶.

Podem veure que una altra diferència amb la religió catòlica és que als professors no se'ls retribueix directament, sinó que es realitza mitjançant les confessions religioses.

Això vulneraria el principi d'igualtat de l'article 14 amb la religió catòlica, ja que les escoles obligatòriament imparteixen l'assignatura de religió catòlica, però les altres només quan hi ha demanda. També vulnera l'article 27.3 CE, donat que si els pares demanen l'ensenyament de religió pels seus fills (evangèlic o islàmic), però no es tramita aquesta demanda, també se'ls està vulnerant el dret.

A més a més, no s'ha establert un nombre mínim d'alumnes per impartir l'ensenyament de religions minoritàries, i en aquests convenis a les seves clàusules 8 es determina que l'hora d'ensenyament religiós només serà retribuïda si hi ha més de 10 alumnes cursant aquesta assignatura.

Això suposa un greu perjudici per aquests professors, ja que si no hi ha més de 10 alumnes no se'ls hi retribueix per la seva feina realitzada.

En aquest aspecte de la retribució no s'està complint amb el mandat constitucional de l'article 14 CE del principi d'igualtat, ja que als professors de la religió catòlica se'ls retribueix directament, però en canvi als de les religions minoritàries no.

Personalment considero que hi ha un incompliment de l'aconfessionalitat i neutralitat de l'Estat en aquest punt, ja que si bé ha de cooperar amb les diferents confessions, és un Estat neutral i no hauria d'afavorir-ne una en detriment de les altres. Això comporta que hi hagi una vulneració del dret a la llibertat religiosa, i més concretament del dret a l'ensenyament religiós, donat que hi ha alumnes que demanen cursar religió d'alguna d'aquestes confessions minoritàries i no poden, veient vulnerat així el seu dret.

¹¹⁵ CEBRIA GARCIA, María. "La enseñanza de religión islámica en los centros docentes españoles". *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, núm. 18, octubre 2008. p. 19. http://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=406965&d=1

¹¹⁶ DIETZ, Günther, *Invisibilizing or Ethnicizing...* Op.Cit. p. 126.

Tanmateix, per tal de que se'ls nomeni com a professors, prèviament quan es realitza la preinscripció dels alumnes i aquests manifesten la seva voluntat de cursar l'assignatura de religió d'alguna d'aquestes religions minoritàries, l'Administració es fa una idea de quina serà la demanda real. Posteriorment, a la matrícula és quan es formalitza aquesta demanda, i és en aquest moment en que les confessions proposen al professorat que consideren idoni per realitzar aquesta tasca. Un cop l'Administració comprova la seva titulació, se'ls contracta.

Però per tal de que se'ls contracti s'exigeix un nombre mínim, el qual no està establert legalment. Des del Departament d'Ensenyament manifesten que la valoració del nombre d'alumnes que realitzen per tramitar les demandes és que aquest nombre d'alumnes que demanen l'assignatura signifiquin un percentatge rellevant de l'alumnat d'aquell centre. Això comporta un clar greuge cap aquestes confessions minoritàries, doncs si se'ls exigeix un percentatge rellevant per tal de que l'Administració consideri valorar la seva demanda, llavors serà bastant complicat que en algun moment puguin veure garantit el seu dret a l'ensenyament religiós.

La Generalitat de Catalunya exigeix que els professors proposats per les confessions tinguin un títol convalidat a Madrid per un títol universitari d'aquí i que les confessions els nomenin segons la seva idoneïtat; però la Generalitat sempre comprovarà que tinguin la titulació requerida¹¹⁷.

La relació laboral dels professors de religió es troba regulada al Reial Decret 696/2007, d'1 de juny¹¹⁸. D'aquesta manera es va regular per primera vegada a Espanya la relació laboral dels professors de religió, regulant els requisits que han de complir, la duració i modalitat de la contractació, la forma i extinció del contracte, i l'accés al càrrec de destí. L'Estat exigeix titulació pels professors, de manera que garanteix que aquests professors tenen capacitat pedagògica per poder impartir l'ensenyança religiosa.

El TC ha assenyalat que la idoneïtat, però, ve determinada per criteris religiosos, i seran les autoritats religioses les que definiran si són idonis o no¹¹⁹. Però també a la mateixa sentència, deixa clar que els efectes civils de les decisions que puguin prendre les

¹¹⁷ Informació facilitada pel Dr. Antoni Arasanz, assessor en l'aplicació del Pla departamental d'ensenyament.

¹¹⁸ Desenvolupa la Disposició Addicional 3a de la LOE.

¹¹⁹ STC 38/2007, de 15 de febrer, FJ 5 i 7.

confessions religioses no són immunes a la tutela jurisdiccional per determinar que s'ajusten a la legalitat i als principis d'ordre públic constitucional.

Per tant, l'Estat pot controlar aquestes decisions mitjançant els jutges i tribunals. Cosa que, al meu parer, em sembla totalment encertada, atès que les confessions poden dur a terme decisions arbitrals guiant-se només per la seva ideologia i no respectant els drets dels professors, i per tant la jurisdicció ha d'entrar a controlar que els drets fonamentals d'aquests professors no es vegin vulnerats.

Els professors de religió que no pertanyin al cos de funcionaris docents, impartiran l'assignatura de religió en un règim de contractació laboral, si bé seguiran sent les entitats religioses les que proposin als docents al inici de cada curs escolar.

Amb el Reial Decret 696/2007, es passa de contractes temporals anuals a contractes indefinits, cosa que els hi garanteix més seguretat laboral.

Mitjançant l'Ordre de 21 de setembre de 1993, es va regular la participació dels professors de religió als òrgans de govern col·legiats dels centres docents¹²⁰.

Aquest Ordre estableix que els professors de religió pertanyen al Claustre de Professors del Centre, i per tant poden ser electors i elegibles a les eleccions de representants dels professors al Consell Escolar i a la Comissió Econòmica.

El TC, a la sentència 47/1990 de 20 de març, va admetre que era legítim no escollir aquests professors com a directors del centre escolar, manifestant que era requisit indispensable que fossin permanents al centre, i que en aquell moment eren professors temporals.

Això però, ha canviat arran del RD 696/2007, que ha establert contractes indefinits. Per tant, els professors de religió haurien de poder ser escollits com a directors del centre escolar.

4.5 Assignatures alternatives a l'assignatura de religió

Al RD 1513/2006, de 7 de desembre, que regula les ensenyances mínimes d'Educació Primària, s'estableix que per tal d'evitar discriminació pel fet de cursar religió, els centres s'hauran d'organitzar de manera que aquells alumnes, els pares dels quals no hagin optat per l'assignatura de religió, rebin l'atenció educativa necessària.

¹²⁰ Publicat al BOE núm. 236, de 2 d'octubre de 1993.

Aquesta solució no pot incloure continguts que apropin als alumnes al fet religiós ni a cap altres àrea de l'educació que reben.

Al RD 1631/2006, de 19 de desembre, pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes d'Educació Secundària (i també el Decret 143/2007, de 26 de juny, a l'àmbit català) regulen l'assignatura d'Història i Cultura de les Religions, com una optativa a l'assignatura de religió, però que no s'estudia des d'un punt de vista confessional. En el cas que no vulguin cursar cap d'aquestes dues opcions, els centres hauran de crear una altra oferta.

4.6 Situació de les confessions minoritàries

4.6.1 Religió Evangèlica

La institució que s'encarrega de tramitar les demandes de religió i assignar els professors en aquesta Comunitat Autònoma és el Consell Evangèlic de Catalunya (CEC).

El CEC forma part de la FEREDE des del 1995, i se li han delegat competències pròpies de la FEREDE per tal de dur-les a terme a Catalunya. El CEC es troba inclòs a la Comissió de Coordinació del Protestantisme de l'Estat espanyol, representant a Catalunya¹²¹.

Actualment, a nivell de curs escolar 2013-2014, la demanda de l'assignatura de religió evangèlica és molt pobre.

Per aquest curs escolar en el que ens trobem actualment (2013-2014), hi ha 7 mestres¹²², pels nivells de primària i secundària, que imparteixen l'assignatura de religió a les 22 escoles d'arreu de Catalunya que ofereixen aquesta assignatura¹²³.

Les dades del nombre d'alumnes, però, no és a efectes d'aquests curss, sinó del curs 2012-2013, però tot i que no siguin actuals serveixen per fer-nos una petita idea de quina és la realitat en la que viuen els evangèlics pel que fa a l'assignatura de religió.

Així doncs, segons dades de la Generalitat de Catalunya¹²⁴, al nivell de primària del curs 2012-2013, hi havia un total de 124 alumnes matriculats a la religió evangèlica a escoles

¹²¹ Història del Consell Evangèlic de Catalunya. http://www.consellevangelic.cat/cec_2011.htm [Consultat: 18-04-2014].

¹²² Informació facilitada pel CEC.

¹²³ Des del Departament d'Ensenyament asseguren que realment no són tantes escoles les que imparteixen l'ensenyament evangèlic, sense especificar un nombre concret.

¹²⁴ Font: Departament d'Ensenyament. Servei d'Indicadors i Estadística. Estadística de l'Ensenyament, Annex I.

públiques. Aquests es concentren principalment al Barcelonès (64), al Vallès Oriental (49) i al Baix Llobregat (6).

Actualment, segons informació aproximada facilitada pel CEC, hi ha aproximadament uns 200 alumnes matriculats, que es concentren a Barcelona i rodalies, Lleida¹²⁵ i Reus. A nivell de l'Estat espanyol, les últimes dades publicades pel MECD corresponen al curs 2011-2012¹²⁶, i en aquest informe, expressat en percentatges, podem comprovar que al nivell de primària a les escoles públiques, un 0'44% dels alumnes escullen l'assignatura de religió evangèlica, a la ESO un 0'10% i al batxillerat un 0'02%.

4.6.2 Religió Jueva

Prèviament cal fer memòria al que ja s'ha esmentat sobre el fet de que la religió jueva no té determinació de currículum ni determinació de l'estatut dels professors.

Això és degut al fet de que no imparteixen l'assignatura de religió jueva a les escoles, sinó que principalment ho fan a les sinagogues. Només pel cas que els pares vulguin una educació integral dels seus fills en la religió jueva, hi ha la possibilitat de matricular-los a les escoles jueves que la FCJ ha creat arreu del territori espanyol.

A Catalunya en trobem una al Vallès Occidental, província de Barcelona: Col·legi Hatikva. Es troba situat a Valldoreix, i és la substitució de l'antic Col·legi Sefardí, inaugurat al 1972 a Barcelona, però que es va quedar sense suficient espai pel nivell d'educació secundària¹²⁷.

La seva filosofia educativa és una educació integral, destacant la història, tradició i ètica de poble jueu, desenvolupant la identitat dels alumnes amb les fonts i valors del seu poble¹²⁸.

Segons les estadístiques del Departament d'Ensenyament, al curs 2012-2013 al nivell d'educació primària, no hi va haver cap sol·licitud per rebre religió jueva a les escoles públiques d'arreu de Catalunya. Només hi ha haver una sol·licitud a una escola

¹²⁵ Des de la Direcció de Serveis Territorials de Lleida informen que tenen mitja dotació a un institut.

¹²⁶ Font: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Annex 2.

¹²⁷ L'única escola jueva a Catalunya ha estat inaugurada oficialment a Valldoreix.

http://www.tvsantcugat.cat/index.php?option=com_content&view=article&id=2485:lunica-escola-jueva-a-catalunya-ha-estat-inaugurada-oficialment-a-valldoreix-&catid=35&Itemid=222

[Consultat: 18-04-2014].

¹²⁸ Filosofia Educativa. Col·legi Hatikva.

http://colegiohatikva.com/index.php?option=com_content&view=article&id=110&Itemid=330

[Consultat: 18-04-2014].

concertada al Barcelonès i 43 sol·licituds al Vallès Occidental (es correspon amb la localització de l'escola jueva Hatikva)¹²⁹.

Podem veure els mateixos indicadors a les dades del MECD, on es demostra que a les escoles públiques no hi va haver cap demanda de religió jueva ni a primària, secundària i batxillerat¹³⁰.

4.6.3 Religió Islàmica

Aquest és, segurament, el tema més controvertit quan parlem d'assignatures de religió.

M'agradaria remarcar prèviament que a Catalunya no s'imparteix aquesta assignatura, encara que hi hagi alguna demanda per part dels alumnes.

La UCIDE cada any redacta un informe demogràfic sobre la població musulmana, i la seva evolució a Espanya, tractant diversos temes i entre ells l'ensenyament de religió a les escoles. En aquest podem veure l'índex de població musulmana a Espanya, i les autonomies amb més residents musulmans són Andalusia, Catalunya, Madrid i València; en ordre de municipis, Barcelona és el primer de tota Espanya amb més població musulmana; i dels 24 primers municipis, 7 són catalans¹³¹.

A partir d'aquestes dades, hem de tenir en compte que només 6 Comunitats Autònomes tenen professors de religió musulmana per poder impartir aquesta assignatura –tot i que només imparteixen l'assignatura al nivell d'educació primària-, i aquestes són Andalusia (amb 16 professors), Ceuta (amb 13), Melilla (amb 11), Aragó (amb 3), País Basc (amb 2) i les Illes Canàries (amb 1). En total hi ha 46 professors, xifra que es manté des del curs escolar 2008-2009, quan la CIE preveu que per poder posar en funcionament l'ensenyament de religió islàmica i poder respondre a tota la demanda, se'n necessitarien 400.

Així doncs, per començar podem veure que de les 4 autonomies amb més població musulmana, només Andalusia té professors d'educació religiosa.

Tanmateix, Catalunya és la Comunitat Autònoma amb més alumnes musulmans, i tot i així «no hi ha autorització autonòmica ni autorització d'impartició, encara que fossin els pares qui contractessin els professors»¹³².

¹²⁹ Font: Departament d'Ensenyament. Servei d'Indicadors i Estadística. Estadística de l'Ensenyament, Annex I.

¹³⁰ Font: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Annex 2.

¹³¹ Estudio demográfico de la población musulmana. Explotación estadística del censo de ciudadanos musulmanes en España referido a fecha 31/12/2013. pp. 1-2

<http://ucide.org/sites/default/files/revistas/estademograf13.pdf> [Consultat: 07-04-2014]

¹³² Estudio demográfico de la población musulmana... Op.Cit, p. 10.

De les dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, podem veure com al curs 2012-2013 al sector públic no hi va haver demanda d'educació religiosa per part dels alumnes.

Al curs 2006-2007¹³³, 1341 alumnes van sol·licitar l'assignatura de religió islàmica; pel curs passat, la sol·licitaren 77 –aquestes sol·licituds foren al sector concertat-¹³⁴.

Aquestes 77 sol·licituds al sector concertat tenen relació amb el que he comentat al capítol anterior sobre l'ideari de les escoles, ja que algunes escoles tenen ideari agnòstic, i per tant en aquestes s'admet la possibilitat de demanar una religió diferent.

Meritxell Ruíz, directora general d'Atenció a la Família i Comunitat Educativa, argumenta que si no s'imparteix l'assignatura de religió és perquè els pares ho demanen a la preinscripció, però no formalitzen aquesta petició a la matrícula¹³⁵.

De les dades proporcionades per la UCIDE se'n desprèn que aproximadament el 90% dels alumnes musulmans no poden gaudir de l'assignatura de religió islàmica perquè no se'ls hi ofereix, tot i havent-hi demanda.

Així doncs, hi ha contradicció entre el que diu la Generalitat de Catalunya i les dades de les confessions religioses. No vull entrar a discutir sobre temes polítics, però considero que si no s'imparteix aquesta assignatura és per motius polítics, i perquè actualment al poder (tant espanyol com català) s'hi troben partits conservadors amb tradició catòlica al darrera, i perquè la societat no vol que s'imparteixin classes de religió islàmica.

El dia 20 de març d'aquest any, al diari La Vanguardia va sortir a la secció d'opinió una pregunta què deia: “Hi hauria d'haver classes d'islam a les escoles públiques catalanes?” Les respostes, realitzades per 7060 persones, per ser una societat fruit de migracions (tant internes com externes) i per trobar-nos ja al segle XXI, sobten bastant: el 6% dels que van votar van dir que sí, un 93% que no, i un 1% que no sabia¹³⁶.

Amb això queda ben patent que no hi ha cap mena d'ànim, ni política ni socialment, de reconèixer el dret a l'ensenyament religiós a les comunitats islàmiques.

¹³³ La Vanguardia. *Ensenyament només farà classes d'islam si ho demanen les famílies*. 18-03-2014, p. 28.

¹³⁴ Font: Departament d'Ensenyament. Servei d'Indicadors i Estadística. Estadística de l'Ensenyament, Annex I.

¹³⁵ La Vanguardia. *Ensenyament només farà classes d'islam si ho demanen les famílies*. 18-03-2014, p. 28.

¹³⁶ La Vanguardia. *El contador*. 20-03-2014, p. 20.

També la Sra. Ruíz va dir que no hi havia prou professors preparats per dur a terme la tasca d'educar en la religió islàmica, i comporta una greu dificultat. Però la UCIDE manifesta que hi ha un 90% de professorat de religió islàmica a l'atur perquè no es tramiten les demandes ni se'ls ofereix cap mena de feina.

Per tant, podem veure que encara que hi hagi demanda, des de l'Administració no es fa res per tramitar-les, i queda constatat que la religió minoritària amb més seguidors és la que menys present es troba avui en dia a l'educació religiosa a les escoles.

5. CONCLUSIONS

De tot el treball realitzat, se'n poden desprendre les següents conclusions:

Hi ha una clara situació de desigualtat entre l'Església Catòlica i les confessions minoritàries. La primera mostra d'aquesta desigualtat es troba a la mateixa Constitució, quan a l'article 16 CE fa menció expressa de l'Església Catòlica, i esmenta a les altres amb el concepte de "*demás confesiones*".

També se'n desprèn desigualtat pel que fa a la classificació jurídica dels acords subscrits amb cada confessió. Mentre per una banda trobem que els acords signats amb la Santa Seu tenen caràcter de tractat internacional, els acords subscrits amb la religió evangèlica, la jueva i la islàmica tenen caràcter de llei ordinària. El fet de que l'acord amb la religió catòlica tingui aquest caràcter de tractat internacional li atorga unes garanties de protecció, com les que trobem a l'article 96 CE, i que l'Estat no pugui regular de manera unilateral matèries regulades en aquest. Això no succeeix amb els altres acords, ja que al tenir només força de llei l'Estat pot regular matèries que es trobin en aquests de forma unilateral, i les seves garanties de protecció es troben més reduïdes. Una altra desigualtat que se'n desprèn és que els acords amb les confessions evangèlica, jueva i islàmica són pràcticament idèntics, i no tenen tantes especialitzacions com si que en tenen els acords amb la religió catòlica, donat que se'n va fer un per cada tema que s'havia de regular; en canvi, els acords amb aquestes tres confessions ho regulen tot en 13 articles, comportant per tant que no puguin gaudir dels mateixos drets que la religió catòlica.

Una altra conseqüència que podem trobar és que, donat el seu caràcter de dret de prestació, l'Estat està obligat a garantir aquest dret atenent a les demandes i els recursos dels que disposa, però no pot excusar-se en una falta de recursos per no garantir el dret a l'ensenyament religiós que tenen totes les confessions amb les que ha subscrit acords, ja que si ho fes estaria vulnerat el dret d'aquestes. L'Estat ha de fer el possible perquè tots els alumnes que vulguin cursar l'assignatura de religió d'alguna de les confessions minoritàries, puguin veure garantit el seu dret.

De tota la normativa analitzada podem extreure més desigualtats envers les confessions minoritàries.

Per una banda, la religió catòlica és d'oferta obligatòria pels centres, encara que aquests siguin públics i per tant neutrals. En canvi, les confessions minoritàries només s'imparteixen si hi ha demanda a l'escola. Però com hem pogut veure això no és del tot cert, doncs encara que hi hagi demanda, quan aquesta sol·licitud arriba a la Generalitat (en el cas de Catalunya) es comprova que hi hagi un nombre significant d'alumnes que donin motiu a haver de contractar a un professor.

El problema radica en que no hi ha un nombre mínim d'alumnes establert, sinó que es basen en percentatges: si hi ha un nombre d'alumnes que demanen aquella assignatura i és rellevant en relació amb el nombre total de matriculats a l'escola, llavors en un principi es valora positivament. Això comporta un perjudici per aquells alumnes que volen realitzar l'assignatura de religió d'una confessió minoritària, però que no poden veure garantit el seu dret donat que no hi ha molts alumnes que ho demanin.

Per altra banda, els professors de religió de les confessions minoritàries també es veuen perjudicats, d'una banda perquè la seva retribució es duu a terme de manera indirecta, ja que l'Estat paga a les confessions i són aquestes les que retribueixen al professorat; tot i que en aquest fet també hi ha discrepàncies amb l'Administració, però tenim en compte el que diuen els acords de cooperació, i aquest estableixen una retribució indirecta. Endemés, només tenen retribució quan hi ha més de 10 alumnes cursant l'assignatura, cosa que certament no succeeix amb la religió catòlica, que independentment del nombre d'alumnes seguiran cobrant, i de manera directa.

Com podem veure, l'Estat no garanteix el principi de neutralitat afavorint l'ensenyament catòlic.

A Catalunya, l'única confessió minoritària de la qual s'imparteixen classes a les escoles públiques, és la religió evangèlica. Aquesta confessió només disposa de 7 mestres per cobrir tot el territori, i els prop de 200 alumnes que sol·liciten aquesta assignatura.

Pel que fa a la religió islàmica, Catalunya és una de les autonomies amb més població musulmana, encapçalant la llista de municipis la ciutat de Barcelona, i sent Catalunya on hi ha més alumnes musulmans, en canvi tot i havent-hi demanda de la religió islàmica, aquesta no s'imparteix a Catalunya, i des de l'Administració no semblen gaire propicis a impartir aquesta assignatura en un curt període de temps.

Com s'ha pogut veure, el tema de l'ensenyament de les religions minoritàries és un tema controvertit, ja que des de la pròpia Administració no són gaire receptius a facilitar informació, i a banda hi ha contradiccions entre l'Administració amb les pròpies confessions.

Amb les dades facilitades hem pogut veure la diferència que hi ha entre els alumnes que escullen religió catòlica i els que escullen religió d'una altra confessió: recordem que al curs 2011-2012 a Catalunya un 23,2% dels alumnes d'educació primària cursava religió catòlica a les escoles públiques, mentre que només un 0,1% cursava religió d'una altra confessió –que com hem pogut veure correspon a la religió evangèlica–.

Tot i que es podria explicar que aquesta diferència és deguda a la tradició cultural catòlica d'Espanya, podem anar un pas més endavant i entendre que ja no és només per això, ja que avui en dia amb les migracions que es donen al voltant del món, en un mateix país conviuen moltes religions, i podem veure que Espanya és un exemple de pluralitat religiosa. No, aquesta diferència és deguda, principalment i sempre sota el meu parer, a que la religió catòlica és d'oferta obligatòria als centres educatius, mentre que les altres només s'imparteixen quan hi ha demanda.

Tanmateix, amb les dades facilitades m'agradaria remarcar el fet de que a mesura que es va pujant de nivell educatiu, va baixant el nombre d'alumnes matriculats a l'assignatura de religió (independentment de quina sigui la religió). Trobo una important relació entre aquest fet i la maduresa que van adquirint els alumnes a mesura que van augmentant l'edat, i que els hi confereix el dret a decidir per ells mateixos si volen cursar aquestes assignatures o no, donat que, personalment, considero que és en aquesta època quan sorgeixen més dubtes de fe i és en aquesta edat quan molta gent comença a dubtar del fet religiós.

Com a conclusió definitiva derivada de la resta, i la que respon a la finalitat d'aquest treball, és que no hi ha una aplicació efectiva del dret a l'ensenyament religiós de l'article 27.3 CE per les religions minoritàries, que han de veure com des de l'Administració no se'ls garanteix aquest dret, fent prevaldre la religió catòlica per sobre d'elles.

6. ANNEXOS

6.1 Annex I. Dades del Departament d'Ensenyament

Curs 2012-2013

Educació primària. Alumnat que ha sol·licitat religió

Sector Públic	Alumnat d'educació primària			
	Religió catòlica	Religió evangèlica	Religió jueva	Religió islàmica
Catalunya	65.446	124	-	-
Alt Camp	710	-	-	-
Alt Empordà	1.807	-	-	-
Alt Penedès	444	-	-	-
Alt Urgell	539	-	-	-
Alta Ribagorça	107	-	-	-
Anoia	1.478	-	-	-
Bages	789	-	-	-
Baix Camp	3.095	-	-	-
Baix Ebre	2.125	-	-	-
Baix Empordà	1.451	-	-	-
Baix Llobregat	6.118	6	-	-
Baix Penedès	1.499	-	-	-
Barcelonès	9.324	69	-	-
Berguedà	473	-	-	-
Cerdanya	411	-	-	-
Conca de Barberà	413	-	-	-
Garraf	729	-	-	-
Garrigues	469	-	-	-
Garrotxa	760	-	-	-
Gironès	2.725	-	-	-
Maresme	3.401	-	-	-
Montsià	2.204	-	-	-
Noguera	886	-	-	-
Osona	734	-	-	-
Pallars Jussà	231	-	-	-
Pallars Sobirà	155	-	-	-
Pla d'Urgell	820	-	-	-
Pla de l'Estany	548	-	-	-
Priorat	189	-	-	-
Ribera d'Ebre	504	-	-	-
Ripollès	460	-	-	-
Segarra	602	-	-	-
Segrià	4.315	-	-	-
Selva	2.564	-	-	-
Solsonès	154	-	-	-

Tarragonès	5.056	-	-	-
Terra Alta	388	-	-	-
Urgell	747	-	-	-
Val d'Aran	366	-	-	-
Vallès Occidental	3.490	-	-	-
Vallès Oriental	2.166	49	-	-
Consorci d'Educació de Barcelona	6.187	43	-	-
Barcelona Comarques	4.310	26	-	-
Baix Llobregat	6.118	6	-	-
Vallès Occidental	3.490	-	-	-
Maresme - Vallès Oriental	5.488	49	-	-
Catalunya Central	3.707	-	-	-
Girona	10.647	-	-	-
Lleida	9.316	-	-	-
Tarragona	10.962	-	-	-
Terres de l'Ebre	5.221	-	-	-

Sector privat concertat

	Alumnat d'educació primària			
	Religió catòlica	Religió evangèlica	Religió jueva	Religió islàmica
Catalunya	108.414	181	1	77
Alt Camp	754	-	-	-
Alt Empordà	529	-	-	-
Alt Penedès	1.380	-	-	-
Alt Urgell	254	-	-	-
Alta Ribagorça	-	-	-	-
Anoia	1.378	1	-	-
Bages	2.443	-	-	-
Baix Camp	3.030	-	-	2
Baix Ebre	623	-	-	-
Baix Empordà	1.719	-	-	-
Baix Llobregat	7.795	1	-	1
Baix Penedès	811	-	-	-
Barcelonès	44.151	173	1	36
Berguedà	565	-	-	-
Cerdanya	167	-	-	-
Conca de Barberà	378	-	-	-
Garraf	1.277	-	-	-
Garrigues	147	-	-	-
Garrotxa	684	-	-	-
Gironès	3.116	3	-	7
Maresme	6.265	-	-	10
Montsià	469	-	-	-

Noguera	413	-	-	1
Osona	2.989	1	-	10
Pallars Jussà	133	-	-	-
Pallars Sobirà	-	-	-	-
Pla d'Urgell	436	-	-	-
Pla de l'Estany	157	-	-	-
Priorat	-	-	-	-
Ribera d'Ebre	142	-	-	-
Ripollès	156	-	-	-
Segarra	66	-	-	-
Segrià	3.377	-	-	-
Selva	1.596	-	-	-
Solsonès	228	-	-	-
Tarragonès	3.876	-	-	-
Terra Alta	-	-	-	-
Urgell	676	-	-	-
Val d'Aran	-	-	-	-
Vallès Occidental	13.160	2	-	10
Vallès Oriental	3.074	-	-	-
Consorci d'Educació de Barcelona	35.141	162	1	29
Barcelona Comarques	11.667	11	-	7
Baix Llobregat	7.795	1	-	1
Vallès Occidental	13.160	2	-	10
Maresme - Vallès Oriental	9.339	-	-	10
Catalunya Central	7.603	2	-	10
Girona	8.124	3	-	7
Lleida	5.502	-	-	1
Tarragona	8.849	-	-	2
Terres de l'Ebre	1.234	-	-	-

Sector privat no concertat

	Alumnat d'educació primària			
	Religió catòlica	Religió evangèlica	Religió jueva	Religió islàmica
Catalunya	2.814	-	43	-
Alt Camp	-	-	-	-
Alt Empordà	-	-	-	-
Alt Penedès	-	-	-	-
Alt Urgell	-	-	-	-
Alta Ribagorça	-	-	-	-
Anoia	-	-	-	-
Bages	30	-	-	-
Baix Camp	-	-	-	-
Baix Ebre	-	-	-	-

Baix Empordà	-	-	-	-
Baix Llobregat	24	-	-	-
Baix Penedès	-	-	-	-
Barcelonès	260	-	-	-
Berguedà	-	-	-	-
Cerdanya	-	-	-	-
Conca de Barberà	-	-	-	-
Garraf	-	-	-	-
Garrigues	-	-	-	-
Garrotxa	-	-	-	-
Gironès	662	-	-	-
Maresme	153	-	-	-
Montsià	-	-	-	-
Noguera	-	-	-	-
Osona	-	-	-	-
Pallars Jussà	-	-	-	-
Pallars Sobirà	-	-	-	-
Pla d'Urgell	-	-	-	-
Pla de l'Estany	-	-	-	-
Priorat	-	-	-	-
Ribera d'Ebre	-	-	-	-
Ripollès	-	-	-	-
Segarra	-	-	-	-
Segrià	-	-	-	-
Selva	-	-	-	-
Solsonès	-	-	-	-
Tarragonès	-	-	-	-
Terra Alta	-	-	-	-
Urgell	-	-	-	-
Val d'Aran	-	-	-	-
Vallès Occidental	1.303	-	43	-
Vallès Oriental	382	-	-	-
Consorci d'Educació de Barcelona	260	-	-	-
Barcelona Comarques	-	-	-	-
Baix Llobregat	24	-	-	-
Vallès Occidental	1.303	-	43	-
Maresme - Vallès Oriental	535	-	-	-
Catalunya Central	30	-	-	-
Girona	662	-	-	-
Lleida	-	-	-	-
Tarragona	-	-	-	-
Terres de l'Ebre	-	-	-	-

Font: Departament d'Ensenyament. Servei d'Indicadors i Estadística. Estadística de l'Ensenyament.

6.2 Annex II. Dades del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte

Educación Primaria, Curso 2011-2012.

CENTROS PÚBLICOS	Católica	Otras religiones	No cursa religión
TOTAL	65,0	1,0	34,0
Andalucía	85,9	1,6	12,5
Aragón	66,8	2,2	31,0
Asturias	71,6	0,3	28,1
Balears	55,0	0,0	44,9
Canarias	83,8	0,1	16,1
Cantabria	78,8	0,1	21,1
Castilla y León	75,7	1,7	22,7
Castilla-La Mancha	83,0	0,2	16,9
Cataluña	23,2	0,1	76,7
Comunitat Valenciana	60,5	0,0	39,5
Extremadura	89,6	0,5	9,9
Galicia	75,2	0,8	23,9
Madrid	60,3	0,6	39,1
Murcia	80,9	0,0	19,1
Navarra	62,2	0,0	37,8
País Vasco	30,5	0,1	69,4
La Rioja	71,0	0,0	29,0
Ceuta	25,9	71,6	2,5
Melilla	22,8	66,1	11,0

CENTROS PÚBLICOS	Educación Primaria	Educación Secundaria	Bachillerato
TOTAL	100,00	100,00	100,00
Católica	65,03	38,07	20,40
Evangélica	0,44	0,10	0,02
Islámica	0,57	0,04	0,01
Judía	0,00	0,00	0,00
Historia y cultura de las religiones	-	1,43	-
No cursa religión	33,96	60,36	79,58

Font:

<http://www.mecd.gob.es/dms/mecd/servicios-al-ciudadano-mecd/estadisticas/educacion/indicadores-publicaciones-sintesis/cifras-educacion-espana/2014/E4p.pdf>

7. FONTS D'INFORMACIÓ

7.1 Bibliografia

- APARICIO PEREZ, Miguel Ángel, y BARCELO I SERRAMALERA, Mercè (Coord). *Manual de Derecho Constitucional*. Barcelona: Atelier, 2009.
- ASENSIO SANCHEZ, Miguel A, CALVO ESPIGA, Arturo, MELENDEZ-VALDES NAVAS, Marina, PARODY NAVARRO, José A. *Derecho, conciencia y Religión: Derecho y factor religioso*. Madrid: Tecnos, 2012.
- BENEYTO, José María. “Artículo 16. La libertad ideológica y religiosa”, AA:VV., *Comentarios a las leyes políticas. Constitución española de 1978*. Madrid: Editorial de Derecho Reunidas, 1984, Tomo II.
- COTINO HUESO, Lorenzo. *El derecho a la educación como derecho fundamental. Especial atención a su dimensión social prestacional*. Madrid: Centro de estudios políticos y constitucionales, 2012.
- DE BLAS ZABALETA, Patricio (Coord.). *Laicidad, educación y democracia*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005.
- DE LOS MOZOS, Isabel. *Educación en libertad y concierto escolar*. Madrid: Montecorvo, 1995.
- IBAN, Iván Carlos, PRIETO SANCHÍS, Luis, MOTILLA, Agustín. *Curso de derecho eclesiástico*. Madrid: Universidad Complutense, 1991.
- JACKSON, Robert., MIEDEMA, Siebren., WEISSE, Wolfram., WILLAIME, Jean-Paul (Eds.), *Religion and Education in Europe*. Waxmann: Münster, 2007.
- LA VANGUARDIA. *Ensenyament només farà classes d'islam si ho demanen les famílies*. 18-03-2014.
- LARENA BELDARRIN, Javier. *La libertad religiosa y su protección en el derecho español*. Madrid: Dykinson, 2002.
- MANTECÓN SANCHO, Joaquín, ALENDA SALINAS, Manuel. *Estudios en homenaje al profesor Martínez Valls*. Universidad de Alicante: Vol.1, 2000.
- MARTINEZ DE PISON, José. *El derecho a la educación y la libertad de enseñanza*. Madrid: Dykinson, 2003.
- PÉREZ LUÑO, A.E. *Los derechos fundamentales*. Madrid: Tecnos, 1993. 5a ed.
- PORRAS RAMIREZ, José María (Coord). *Derecho y factor religioso*. Madrid: Tecnos, 2011.

- PORRAS RAMIREZ, José María. *Libertad religiosa, laicidad y cooperación con las confesiones en el Estado democrático de Derecho*. Navarra: Thomson Civitas, Aranzadi, 2006.
- SATORRAS FIORETTI, Rosa María. *Aconfesionalidad del Estado y cooperación con las confesiones religiosas (art. 16.3 CE)*. Barcelona: Cedecs, 2001.
- SOUTO PAZ, José Antonio. *Comunidad Política y Libertad de creencias*. Madrid: Marcial Pons, 1999.
- SOUTO PAZ, José Antonio. *Derecho eclesiástico del Estado. El derecho de la libertad de ideas y creencias*. Madrid: Marcial Pons, 1993.

7.2 Recursos d'internet

- BBC MUNDO. *Después de 500 años, España invita a los judíos a regresar*.
http://www.bbc.co.uk/mundo/noticias/2013/03/130307_espana_judios_invitan_1f.shtml
[Consultat: 26-04-2013].
- El País, 15 de noviembre de 2004. *Cuatro credos en la escuela pública*.
http://elpais.com/diario/2004/11/15/educacion/1100473202_850215.html [Consultat: 18-04-2014].
- Estudio demográfico de la población musulmana. Explotación estadística del censo de ciudadanos musulmanes en España referido a fecha 31/12/2013.
<http://ucide.org/sites/default/files/revistas/estademograf13.pdf> [Consultat: 07-04-2014].
- Filosofía Educativa. Col·legi Hatikva.
http://colegiohatikva.com/index.php?option=com_content&view=article&id=110&Itemid=330 [Consultat: 18-04-2014].
- GUTIERREZ GUTIERREZ, I; ALGUACIL GONZALEZ-AURIOLES, J. *La dimensión subjetiva de los derechos fundamentales: Rasgos generales de su estructura dogmática*. <http://www.uned.es/dpto-derecho-politico/11aspectos3.pdf> [Consultat: 08-02-2014].
- Història del Consell Evangèlic de Catalunya.
http://www.consellevangelic.cat/cec_2011.htm [Consultat: 18-04-2014].
- Informació General sobre l'Ensenyança Evangèlica. Conselleria d'Ensenyança Evangèlica.
<http://www.cgere.es/index.php/queeselcgere/menuinfogral/785-infogeneralere>
[Consultat: 04-04-2014].

- L'única escola jueva a Catalunya ha estat inaugurada oficialment a Valldoreix.
http://www.tvsantcugat.cat/index.php?option=com_content&view=article&id=2485:lunica-escola-jueva-a-catalunya-ha-estat-inaugurada-oficialment-a-valldoreix-&catid=35&Itemid=222 [Consultat: 18-04-2014].
- La ensenyanza de religión. <http://www.mecd.gob.es/dms/mecd/servicios-al-ciudadano-mecd/estadisticas/educacion/indicadores-publicaciones-sintesis/cifras-educacion-espana/2014/E4p.pdf> [Consultat: 05-04-2014]
- La ensenyanza del islam en la escuela pública española: una cuestión sin resolver.
<http://www.webislam.com/articulos/26839-la-ensenanza-del-islam-en-la-escuela-publica-espanola-una-cuestion-sin-resolver.html> [Consultat: 17-04-2014].
- Las Leyes Educativas en España
http://www.iesmartilhuma.org/IES/leyes_educativas_en_espana.pdf [Consulta: 17-04-2014].
- Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. La ensenyanza de la religión.
<http://www.mecd.gob.es/dms/mecd/servicios-al-ciudadano-mecd/estadisticas/educacion/indicadores-publicaciones-sintesis/cifras-educacion-espana/2014/E4p.pdf> [Consulta: 17-03-2014].

7.3 Revistes

- CEBRIA GARCIA, María. “La ensenyanza de religión islàmica en los centros docentes españoles”. *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, núm. 18, octubre 2008.
http://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=406965&d=1
- GARCIMARTIN MONTERO, Carmen. “Neutralidad y escuela pública: A propósito de la educación para la ciudadanía”. *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, núm 14, maig 2007.
http://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=400196&d=1&
- MARTÍN SÁNCHEZ, Isidoro. “La regulación de la Libertad Religiosa en España: la Ley Orgánica 7/1980, de 5 de julio”. *Derecho y religión* (vol. VIII, 2013), pp. 9-52.
- MARTINEZ-LOPEZ MUÑIZ, José Luís. “La educación en la Constitución española. Derechos fundamentales y libertades públicas en materia de ensenyanza”. *Persona y derecho: Revista de fundamentación de las Instituciones Jurídicas y de Derechos Humanos*, núm. 6, 1979, pp. 215-295.

- MIRA SALAMA, Clara, MARTÍN-GIL PARRA, Matías. “Acuerdos de cooperación en materia religiosa de 1992 entre el Estado español y las confesiones minoritarias”. *Anales de Derecho*. Universidad de Murcia, núm 15, 1997, pp. 221-258.
- RODRIGUEZ MOYA, Almudena. “Libertad religiosa y enseñanza de la religión: Especial atención al caso islámico”. *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, núm. 20, maig 2009.
http://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=407700
- RUANO ESPINA, Lourdes. “Objeción de conciencia a la Educación para la Ciudadanía”. *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, núm 17, maig 2008.
http://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=405496&d=1
- RUANO ESPINA, Lourdes. “El derecho a elegir, en el ámbito escolar, la educación religiosa y moral que esté de acuerdo con las propias convicciones, en el marco de la LORL”. *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, núm 19, gener 2009.
http://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=407299&d=1
- TRONCOSO REIGADA, Antonio. “La clase de religión y su alternativa constitucional”. *Revista Vasca de Administración Pública*, núm. 45, 1996, pp. 241-289.

7.4 Legislació

7.4.1 Europea

- Convenio Europeo de Derechos Humanos, 4 noviembre de 1950.

7.4.2 Espanyola

- Constitución Española, 1978 (BOE núm. 311, 29-12-1978, pp. 29313 a 29424).
- Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre Enseñanza y Asuntos Culturales, firmado en la Ciudad del Vaticano el 3 de enero de 1979 (BOE núm. 300, 15-12-1979, pp. 28784 a 28785).
- Ley Orgánica del Tribunal Constitucional 2/1979, de 3 de octubre (BOE núm. 239, 5-10-1979, pp. 23186 a 23195).
- Ley Orgánica de Libertad Religiosa 7/1980, de 5 de julio (BOE núm. 177, 24-07-1980, pp. 16804 a 16805).
- Ley Orgánica reguladora del derecho a la educación 8/1985, de 3 de julio (BOE núm. 159, 04-07-1985, pp. 21015 a 21022).

- Ley 24/1992 de 11 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de Cooperación del Estado con la Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España (BOE núm. 272, 12-11-1992, pp. 38209 a 38211).
- Ley 25/1992 de 11 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de Cooperación del Estado con la Federación de Comunidades Israelitas de España (BOE núm. 272, 12-11-1992, pp. 38211 a 38214).
- Ley 26/1992 de 11 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de Cooperación del Estado con la Comisión Islámica de España (BOE núm. 272, 12-11-1992, pp. 38214 a 38217).
- Orden de 21 de septiembre de 1993 por la que se regula la participación, en los órganos de gobierno colegiados de los Centros docentes, de los Profesores que imparten enseñanza religiosa (BOE núm. 236, 02-10-1993, p. 28293).
- Ley Orgánica de protección jurídica del menor, de modificación del Código Civil y de la Ley de Enjuiciamiento Civil 1/1996, de 15 de enero (BOE núm. núm. 15, 17-01-1996, pp. 1225 a 1238).
- Resolución de 23 de abril de 1996, de la Subsecretaría, por la que se dispone la publicación del Acuerdo del Consejo de Ministros, de 1 de marzo de 1996, y el Convenio sobre designación y régimen económico de las personas encargadas de la enseñanza religiosa islámica, en los centros docentes públicos de Educación Primaria y Secundaria (BOE núm. 107, 03-05-1996, pp. 15597 a 15598).
- Resolución de 23 de abril de 1996, de la Subsecretaría, por la que se dispone la publicación del Acuerdo del Consejo de Ministros, de 1 de marzo de 1996, y el Convenio sobre designación y régimen económico de las personas encargadas de la enseñanza religiosa evangélica, en los centros docentes públicos de educación primera y secundaria (BOE núm. 108, 04-05-1996, pp. 15693 a 15695).
- Ley Orgánica sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social 4/2000, de 11 de enero (BOE núm. 10, 12-01- 2000, pp. 1139 a 1150).
- Ley Orgánica de Educación 2/2006, de 3 de mayo (BOE núm. 106, 04-05- 2006, pp. 17158 a 17207).
- Real Decreto 1513/2006 de 7 de diciembre, por el que se establecen las enseñanzas mínimas de la Educación primaria (BOE núm. 293, 08-12-2006, pp. 43053 a 43102).
- Real Decreto 1630/2006, de 29 de diciembre, por el que se establecen las enseñanzas mínimas del segundo ciclo de Educación infantil (BOE núm. 4, 04-01-2007, pp. 474 a 482).

- Real Decreto 1631/2006, de 29 de diciembre, por el que se establecen las enseñanzas mínimas correspondientes a la Educación Secundaria Obligatoria (BOE núm. 5, 05-01-2007, pp. 677 a 773).
- Real Decreto por el que se regula la relación laboral de los profesores de religión prevista en la disposición adicional tercera de la Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación 696/2007, de 1 de junio (BOE núm. 138, 09-06-2007, pp. 25268 a 25271).
- Real Decreto 1467/2007, de 2 de noviembre, por el que se establece la estructura del bachillerato y se fijan sus enseñanzas mínimas (BOE núm. 266, 06-11-2007, pp. 45381 a 45477).

7.4.3 Catalana

- Estatut d'Autonomia de Catalunya 6/2006, de 19 de juliol (DOGCnúm. 4680, 20-07-2006).
- Decret 142/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària (DOGC núm. 4915, 29-06-2007, pp. 21822 a 21870).
- Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria (DOGC núm. 4915, 29-06-2007, pp. 21870 a 21946).
- Decret 142/2008, de 15 de juliol, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del batxillerat (DOGC núm. 5183, 29-07-2008, pp. 59042 a 59401).

7.5 Jurisprudència

- STC 5/1981, de 13 de febrer.
- STC 11/1981, de 8 d'abril.
- STC 34/1981, de 10 de novembre.
- STC 2/1982, de 29 de gener.
- STC 24/1982, de 13 de maig.
- STC 33/1982, de 8 de juny.
- STC 62/1982, de 15 d'octubre.
- STC 66/1982, de 12 de novembre.
- STC 19/1983, de 14 de març.
- STC 76/1983, de 5 d'agost.
- STC 107/1984, de 23 de novembre.
- STC 53/1985, d'11 d'abril.
- STC 77/1985, de 27 de juny.

- STC 160/1987, de 27 d'octubre.
- STC/1988, de 12 d'abril.
- STC 47/1990, de 20 de març.
- STS 27 de març de 1990.
- STC 120/1990, de 27 de juny.
- STC 340/1993, de 16 de novembre.
- STC 127/1994, de 5 de maig.
- STC 113/1995, de 6 de juliol.
- STC 139/1995, de 26 de setembre.
- STC 117/1996, de 25 de juny.
- STC 177/1996, d'11 de novembre.
- STC 18/1999, de 22 de febrer.
- STC 141/2000, de 29 de maig.
- STC 41/2001, de 12 de febrer.
- STC 46/2001, de 15 de febrer.
- STC 103/2001, de 23 d'abril.
- STC 161/2001, de 5 de juliol.
- STC 154/2002, de 18 de juliol.
- STC 38/2007, de 15 de febrer.
- STC 236/2007, de 7 de novembre.
- STEDH Cas *Kimlya and others vs. Russia*, d'1 d'octubre de 2009.
- STC 207/2013, de 5 de desembre.
- ITC 617/1984, de 31 d'octubre.

7.6 Entrevistes

- Sr. Agustí Iglesias, funcionari de la Direcció d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya, 04-04-2014.
- Sra. Ana Calvo, de la Conselleria d'Ensenyança Religiosa Evangèlica, 03-04-2014.
- Sra. Anna Massallé, funcionària de la Direcció d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya, 12-03-2014.
- Dr. Antoni Arasanz, assessor de la Consellera d'Ensenyament, 28-04-2014.
- Sr. Jesús Moral, funcionari de la Secretaria de Polítiques educatives del Departament d'Ensenyament, 12-03-2014.
- Sr. Josep Maria Martínez, responsable del Consell Evangèlic de Catalunya, 04-04-2014.

L'ensenyament de religió a les escoles públiques. Especial atenció a les religions minoritàries by [Álvarez Abrio, Paula](#) is licensed under a [Creative Commons Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 4.0 Internacional License](#).

Puede hallar permisos más allá de los concedidos con esta licencia en <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>